ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Донишкадаи ҷумҳуриявии
такмили ихтисос ва бозомӯзии
кормандони соҳаи маориф

МУҲИТИ ФИЗИКИИ МУАССИСАИ ТАЪЛИМӢ

Барои директорони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ

МОДУЛИ
3

ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

ДОНИШКАДАИ ҶУМҲУРИЯВИИ ТАКМИЛИ ИХТИСОС ВА БОЗОМӮЗИИ КОРМАНДОНИ СОҲАИ МАОРИФ

МОДУЛИ 3

МУҲИТИ ФИЗИКИИ МУАССИСАИ ТАЪЛИМӢ

Модули таълимӣ барои директорони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ

Душанбе 2026

Бо қарори ҳайати Шурои олимони Донишкадаи ҷумҳуриявии такмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи маориф аз «28» ноябри соли 2025, №11/7-1 тасдиқ карда шудааст.

Мураттиб: Ҷулия Валессаратоу

Муҳаррир: Сафарбек Собирзода

Муқарризон:

Б. Муҳиддинзода,	сармутахассиси шуъбаи педагогика ва методикаи таълими Академияи таҳсилоти Тоҷикистон
Т. Турдиев,	мутахассиси пешбари Маркази ҷумҳуриявии таълимию методии назди Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон

Модул ба нақши муҳити физикии таълим ва таҷрибаи идоракунии он дар таъмини сифати таҳсилот бахшида шудааст Дар он муҳити физикӣ ҳамчун системае баррасӣ мешавад, ки ниёз ба ҳамоҳангии педагогика, муҳит ва омӯзиш дорад. Бо дарназардошти шароити муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия гардида, роҳҳои фаъолсозии тамоми муҳити физикии муассисаи таълимиро ҳамчун муҳити омӯзишӣ ва тарҳрезии муштараки он бо хонандагон пешниҳод мекунад.

Мақсади ниҳоӣ- тавонмандсозии директорон барои дарёфти усулҳои ибтикории роҳбарӣ, банақшагирии стратегии рушди муассисаи таълимӣ, идоракунии тағйирот ва нақши директор ҳамчун сарвари барои такмили фазои мусоиди муассисаи таълимӣ дар заминаи ислоҳоти соҳаи маориф дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба шумор меравад.

Мундариҷа

Пешгуфтор 4
1. Муҳити физикӣ ҳамчун заминаи муҳими таълим ва омӯзиш 5
2. Фазо - ҷанбаи муҳими муҳити физикӣ 11
3. Муҳити физикии таълим дар шароити муассисаҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон.. 19
4. Табдили синфхона ва муҳити умумии мактаб ба фазои фаъоли таълим 31
5. Аз фазо то амал 45
6. Тарҳрезии муҳити таълим (фазо) бо методологияи «Тафаккури тарроҳӣ» 56
Адабиёт ва сарчашмаҳо.. 65

ПЕШГУФТОР

Ҳадафи асосии ислоҳоти муосири соҳаи маориф ин баланд бардоштани сифати таҳсилот мебошад. Асноди меёрии ҳуқуқии соҳаи маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон муносибати ҳамгироии рушди педагогика ва муҳити физикиро пешниҳод намуда, сохтмони муассисаҳои таълимии муосир мутобиқ ба амалӣ намудани сиёсати кишвар дар самти маорифро дар бар гирифта, дастовардҳои таълимии хонандагонро тавассути ҳамоҳангсозии усулҳои омӯзиши ба муҳити таълим мутобиқкардашуда беҳтар менамояд.

Муҳити педагогӣ низоми махсусест барои ташкили фаъолияти таълимгирандагон мувофиқи мақсадҳои педагогӣ, ки ба ташаккули муносибатҳои онҳо ба олам, одамон ва ҳамдигар нигаронида шудааст. Дар умум, муҳити педагогӣ ҳамчун маҷмуи шароитҳое, ки дар он таълим, тарбия ва рушди шахсият амалӣ мегарданд, фаҳмида мешавад.

Муҳити физикӣ маҷмуи унсурҳои инфрасохторӣ бо шароитҳои мусоиди амалишавии раванди омӯзиш аст, ки бояд ба талаботи самаранокии амалкардӣ (функсионалӣ), иқлимиву табиӣ, дастрасӣ, бехатарӣ, солимиву созгорӣ ва фарогирӣ мувофиқ бошад.

Ба шарту унсурҳои асосӣ дар ташаккули муҳити физикӣ таъмини мувофиқати ҳаҷму андоза, тарҳу намуд ва конструктивии биноҳо ва иншооти муассисаҳои таълимӣ (инфрасохтор) ба меъёру талаботи муқарраршуда ва афзалияти бехатариву устувории инфрасохтор нисбат ба офатҳои табиӣ дохил мешаванд.

Дар охири модули омӯзишӣ, иштирокдорон метавонанд:

- дарк кунанд, ки чӣ тавр фазои физикии таълим ба натиҷаҳои омӯзиш бевосита таъсир мерасонад;
- принсипҳои асосии Чаҳорчӯбаи миллиро ба фазои таълим дар муассисаҳои таълимии худ татбиқ намоянд;
- мушоҳидаҳои сохторбандишудаи байниҳамдигариро, ки ба истифодаи муҳит нигаронида шудаанд, гузаронанд;
- фарҳанги умумимуассисавиро эҷод кунанд, ки дар он муҳит омӯзишро дастгирӣ мекунад;
- маҷмӯи воситаҳоро барои оғози муҳокимаҳои фаъолсозии муҳит дар муассисаҳои таълимии худ истифода баранд;
- тағйироти камхарҷ ва амалии муҳитро, ки ба ҳадафҳои мушаххаси педагогӣ мувофиқанд, риоя ва дастгирӣ намоянд;
- аҳамияти муҳити физикии таълимро дар беҳтар намудани натиҷаҳои таълим ва омӯзиш эътироф намоянд.

МАВЗУИ 1

Муҳити физикӣ ҳамчун заминаи муҳимми таълим ва омӯзиш

Чиро донистан муҳим аст?

- Муҳити таълим ва қисматҳои ба ҳам алоқаманди он: физикӣ, педагогӣ, муоширатӣ ва фарҳангӣ.
- Ҳар як қисмати муҳити таълим дар ташаккули раванди таълим ва омӯзиш нақш мебозад.
- Муҳити физикии таълим ба ҳавасмандӣ, иштирок ва фарогирӣ фаъолона таъсир мерасонад.
- Хусусиятҳои асосии муҳити физикии хуб самаровар, муассир ва ҳавасманкунанда ба таълим мебошад.
- Муҳити бехатар, фарогир ва солим ҷузъи ҷудонашавандаи таълими босифат мебошанд.

Чиро бояд тавонем?

- Муайян кардани қисматҳои гуногуни муҳити таълим.
- Тавсиф додани он, ки чӣ гуна педагогика ва муҳит ба омӯзиш мусоидат мекунанд ё монеъ мешаванд.
- Шарҳ додани истилоҳоти «самаровар», «муассир» ва «кофӣ» дар робита ба муҳити физикии таълим.
- Дарк кардани алоқамандии ҳадафҳои рушди устувор (ҲРУ 4) ва Чаҳорчӯбаи RIGHT+ ба муҳити физикии таълим (шарҳи мафҳуми RIGHT+ ҳамчун мафҳуми байналмилалӣ дар қисмати шарҳи мафҳумҳои асосӣ оварда мешавад).

Саволҳо барои баррасӣ.

- Муҳити таълим аз кадом қисматҳо иборат аст ва онҳо чӣ гуна ба ҳамдигар таъсир мерасонанд?
- Фазои физикӣ чӣ гуна метавонад дар раванди таълим ва омӯзиш ҳамчун шарик хизмат кунад?
- Кадом унсурҳои **педагогии RIGHT+** ба шароити муассиса ва равандҳои омӯзишии шумо бештар мувофиқанд?
- ҲРУ- 4 бо фазое, ки мо дар он таълим медиҳем ва меомӯзем, чӣ гуна робита дорад ва чӣ гуна метавон онро барои беҳтарсозии муҳити омӯзишӣ истифода кард?

НАТИҶАҲОИ ТАЪЛИМ

Пас аз омӯзиши мавзуъ метавонед:

1. Қисматҳои гуногуни муҳити таълимро муайян кунед.
2. Таъсири мутақобилаи педагогика ва муҳитро муайян кунед.
3. Ҳадафи 4-уми Рушди устувори СММ-ро баррасӣ кунед.
4. Ҷузъҳои Чаҳорчӯбаи RIGHT+-и Бонки Ҷаҳониро таҳлил кунед.

Муқаддима

Омӯзиш равандест, ки шахсони алоҳида дониш, маҳорат, муносибат ва арзишҳоро тавассути омӯзиши мухтаво аз дигарон ва таҷриба аз худ мекунанд. Омӯзиш танҳо бо интиқоли иттилоот маҳдуд нашуда, иштироки фаъол, таҳлил ва татбиқи ғояҳоро дар шароитҳои гуногун дар бар мегирад.

Омӯзиш дар муҳити таълим тавре сурат мегирад, ки дар он педагогика (тарҳрезӣ ва мусоидат ба фаъолиятҳои омӯзишӣ) бо муҳити физикӣ (ҷой, захира ва ҷойгиркунии ҷузъҳо ва ҷой дар синфхона, ки омӯзишро дастгирӣ мекунанд ё маҳдуд месозанд) ҳамкорӣ мекунад. Муҳити муоширатӣ, яъне ҷараёни иттилоотрасонӣ, шунида шудани садоҳо ва мубодилаи андеша ва ё робитаи мутақобила сифати ҳамкории байни омӯзгорон ва хонандагонро ташаккул медиҳад. Муҳити фарҳангӣ арзишҳои муштарак, меъёр, расму оин ва интизориҳоро муайян мекунад, ки одамон чӣ гуна рафтор намуда, ҳамкорӣ менамоянд ва худро ҷузъи ҷомеа эҳсос мекунанд.

Вақте ки ҳамаи ин ҷузъҳо дар ҳамоҳангӣ амал мекунанд, онҳо барои ҳавасмандӣ, фарогирӣ ва дарки амиқ шароит фароҳам меоранд. Номувофиқатӣ байни онҳо метавонад иштироку ҷалбро маҳдуд созад, ҳатто агар ҷузъҳои алоҳида (ба монанди усулҳои таълим ё захираҳои синфхона) қавӣ бошанд.

Шарҳи мафҳумҳои асосӣ

Муҳити таълим – маҷмӯи умумии муҳити физикӣ педагогӣ, шароити иҷтимоӣ ва фарҳангӣ, ки дар он омӯзиш сурат мегирад.

Муҳити педагогӣ – ташкили таҷрибаҳои омӯзиш, усулҳои таълим ва ҳамкориҳо.

Муҳити физикӣ – ҷанбаҳои ҷойгиршавӣ, сохторӣ ва муҳити бинои муассиса, аз ҷумла синфхона, мебел, рӯшноӣ, ҳавотозакунӣ, тағйирпазирӣ, дастрасӣ, бароҳатӣ ва бехатарӣ.

Муҳити муоширатӣ– ҷараёни иттилоот, садо ва посух дар муҳити таълимӣ.

Муҳити фарҳангӣ – меъёр, расму оин, арзиш ва интизориҳои муштарак, ки рафторро ташаккул медиҳанд.

Самаровар, муассир, кофӣ – он меъёрҳое, ки оё муҳити физикӣ ҳадафҳоро дастгирӣ мекунад, захираҳоро оқилона истифода мебарад ва ба стандартҳои ҳадди ақали бехатарӣ/бароҳатӣ ҷавобгӯ аст.

Ҳадафҳои Рушди устувори Созмони Милали Муттаҳид (ҲРУ СММ) – маҷмӯи 17 ҳадафи ба ҳам алоқаманд мебошанд, ки барои ноил шудан ба ояндаи беҳтар ва устувортар барои ҳама то соли 2030 таҳия шудаанд.

Ҳадафи 4-уми Рушди устувор (ҲРУ-4) – таъмини таҳсилоти босифати фарогир ва фароҳам овардани имкониятҳои таҳсил дар тӯли ҳаёт барои ҳама.

Вазифаи 4.а-и Ҳадафҳои рушди устувор – Сохтан ва навсозии муассисаҳои таълимие, ки ба эҳтиёҷоти кӯдакон, шахсони дорои маъюбият ва ҷанбаҳои гендерӣ мувофиқ буда, барои ҳама муҳити омӯзишии бехатар, бидуни зӯроварӣ, фарогир ва самаранокро фароҳам меоранд.

Чаҳорчӯбаи RIGHT+ – Чаҳорчӯбаи Бонки Ҷаҳонӣ барои муҳити таълим: **Устувор, Фарогир, «Сабз», Солим,** барои таълим ва омӯзиш мусоид, илова ба муҳити физикии таълимии самаранок татбиқшуда (МФТ).

МАШҒУЛИЯТИ 1

НАТИҶАҲОИ ТАЪЛИМ:

1. Қисматҳои гуногуни муҳити таълимро муайян намоед.
2. Таъсири мутақобилаи педагогика ва шароити моддию ҷисмониро ба раванди таълим муайян кунед.

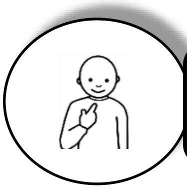

АЗ МИСОЛҲОИ ОДӢ ОҒОЗ МЕКУНЕМ
Чиро медонед ва мефаҳмед?

Шакли кор: инфиродӣ ва гурӯҳӣ

Замонеро ба ёд оред, ки шумо дар як таҷрибаи омӯзишӣ воқеан фаъол будед. Он метавонад дар муассисаи таҳсилоти умумӣ, донишгоҳ, ҳангоми семинар ё ҳатто берун аз омӯзиши расмӣ бошад. Кӯшиш кунед, ки дар куҷо буданатонро ба ёд оред. Он муҳити моддию ҷисмонӣ чӣ гуна эҳсос мешуд? Чӣ чиз ба шумо иштирок кардан, таваҷҷуҳ намудан ё аз омӯзиш ҳаловат бурданро осонтар кард? Шумо худро чӣ гуна ҳис мекардед?

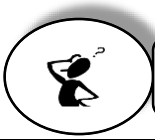

ЧИРО БОЯД ДОНЕД?

Варақаи иттилоотии 3.1-ро бо диққат хонед, сипас сатҳи фаҳмиши худро тавассути варақаи худбаҳодиҳии 3.1. санҷед.

Варақаи иттилоотии 3.1

Муҳити таълим ва қисматҳои он

Омӯзиш равандест, ки тавассути он шахсон дониш, маҳорат, муносибат ва арзишҳоро дар иртибот ба мӯҳтаво, одамон ва таҷриба аз худ мекунанд. Он танҳо бо интиқоли иттилоот маҳдуд нашуда, балки иштироки фаъол, таҳлил ва татбиқи ғояҳоро дар шароитҳои гуногун дар бар мегирад. Омӯзиш ҷузъҳои зиёде дорад, ки муҳимтарини онҳо таъсири мутақобилаи байни хонандагон ва педагогика дар муҳити физикие мебошад, ки дар он омӯзиш сурат мегирад.

Омӯзиш дар дохили муҳити таълим сурат мегирад: яъне маҷмӯи шароити моддию физикӣ, равиши педагогӣ, шароити иҷтимоӣ ва фарҳангӣ. Муҳити таълим системаест, ки дар он педагогика (тарҳрезӣ ва мусоидат ба фаъолиятҳои омӯзишӣ) бо муҳити физикӣ (фазо, захираҳо ва ҷойгиркунии фазоӣ, ки омӯзишро дастгирӣ мекунанд ё маҳдуд месозанд) ҳамкорӣ мекунад. Муҳити муоширатӣ — яъне, чӣ гуна ҷараёни иттилоот, шунида шудани садоҳо ва робитаи мутақобила сифати муносибати байни омӯзгорону хонандагонро ташаккул медиҳад. Муҳити фарҳангӣ — арзишҳои муштарак, меъёрҳо, расму оинҳо ва интизориҳоеро муайян мекунад, ки одамон чӣ гуна рафтор мекунанд, ҳамкорӣ менамоянд ва худро ҷузъи ҷомеа эҳсос мекунанд.

«Муҳити таълим»-ро Ташкилоти ҳамкории иқтисодӣ ва рушд (OECD) ҳамчун таъсири мутақобилаи чор унсури асосӣ - хонандагон, «омӯзгорон» ё дар ҷаҳони идеалӣ «шахсоне, ки ба пешбурд ва мусоидати омӯзиш машғуланд», мӯҳтаво ва захираҳо (бино ва технологияҳо) муайян намудааст.

Мувофиқи маълумоти Бонки Ҷаҳонӣ, ки лоиҳаи «Муҳити таълим- асоси таҳсилоти босифат» (LEARN)-ро дар Тоҷикистон маблағгузорӣ мекунад, «муҳити таълим ва омӯзиш» ба муҳити физикӣ, иҷтимоӣ ва педагогӣ дахл дорад, ки дар он омӯзиш сурат мегирад. Ин муҳит аз ҷониби малака ва салоҳияти омӯзгорон, инчунин муҳити физикии таълим, ки барои фаъолиятҳои таълимӣ дастрасанд, ташаккул мeёбад. Он на танҳо синфхонаҳо, балки муҳити васеътари муассисаи таҳсилоти миёнаи умумиро, ки дар он хонандагон меомӯзанд ва омӯзгорон таълим медиҳанд, дар бар мегирад.

Дар гузориши Ташкилоти ҳамкории иқтисодӣ ва рушд аз соли 2011 муҳити воқеан самарабахши таълим ҳамчун «чаҳорчӯбаи [таълимии] серталаб» муайян карда мешавад, ки дорои хусусиятҳои зерин аст:

- **Ба хонанда нигаронидашуда**. Муҳит бояд ба омӯзиш ҳамчун фаъолияти асосӣ нигаронида шуда, ба нақши муҳимми омӯзгорон ва мутахассисони соҳаи таълим вобаста бошад.
- **Сохторбандӣ ва хуб тарҳрезишуда**. Барои «ба хонанда нигаронидашуда» будан, муҳити таълим тарҳрезии дақиқ ва сатҳи баланди касбиятро талаб мекунад.
- **Фардикунонидашуда**. Муҳити таълим ба тафовутҳои инфиродӣ ва гурӯҳӣ дар заминаи дониши пешина, ҳавасмандӣ ва қобилиятҳо мувофиқ буда, робитаи мутақобилаи мутобиқшуда ва муфассалро пешниҳод менамояд.
- **Фарогир.** Муҳити таълим бояд ба тафовутҳои инфиродӣ ва гурӯҳӣ, аз ҷумла ба хонандагони дорои қобилиятҳои гуногун мутобиқ бошад.
- **Иҷтимоӣ.** Омӯзиш вақте самарабахш аст, ки он дар шароити гурӯҳӣ сурат гирифта, хонандагон ҳамчун қисми асосии муҳити таълим шинохта мешаванд.

Муҳити физикии таълим (шароити моддию ҷисмонӣ, захира ва ҷойгиркуниҳои фазоӣ, ки омӯзишро дастгирӣ мекунанд ё маҳдуд месозанд) мебояд кофӣ, муассир ва самаранок бошад:

- **Кофӣ**: ба стандартҳои ҳадди ақалли бехатарӣ, бароҳатӣ ва дастрасӣ барои омӯзиш ҷавобгӯ будан.
- **Муассир**: фазо, захираҳо ва вақтро оқилона истифода бурдан.
- **Самаранок**: ҳадафҳои пешбинишудаи омӯзишро дастгирӣ кардан.

Ҳадафҳои рушди устувори (ҲРУ) СММ: Таваҷҷуҳ ба маориф
(ҲРУ- 4 ва вазифаи 4.а)

Ҳадафҳои рушди устувор, ки аз ҷониби Созмони Милали Муттаҳид таҳия ва соли 2015 қабул шудаанд, харитаи роҳи ҷаҳониро барои ноил шудан ба ҷаҳони боадолат, фарогир ва устувор то соли 2030 пешниҳод мекунанд. Маориф дар маркази ин рӯзнома қарор дорад, зеро он ҳам ҳуқуқи инсон ва ҳам муҳаррики пешрафт дар соҳаҳои тандурустӣ, рушди иқтисодӣ, баробарии гендерӣ ва сулҳ мебошад.

Дар байни 17 ҳадафи ҲРУ -4 — таълими босифат аҳамияти махсус дорад, ки ҳамаи кишварҳоро даъват мекунад, то «таълими босифати фарогир ва баробарро таъмин намуда, имкониятҳои таҳсил дар тӯли ҳаётро барои ҳама пеш баранд». Ин ҳадаф таъкид мекунад, ки танҳо дастрасӣ кофӣ набуда, таваҷҷуҳи асосӣ ба он равона шавад, ки ҳар як хонанда дониш, маҳорат ва арзишҳои заруриро барои рушд дар ҷаҳони тағйирёбанда аз худ кунад.

Ҳадафи ҲРУ-4: Таъмини таҳсилоти босифати фарогир, баробар ва фароҳам овардани имкониятҳои таҳсил дар тӯли ҳаёт барои ҳама.

Вазифаи 4.а-и ҲРУ: Сохтан ва навсозии муассисаҳои таълимӣ, ки ба эҳтиёҷоти кӯдакон, хусусиятҳои гендерӣ, барои ҳама муҳити омӯзишии бехатар, бидуни зӯроварӣ, фарогир ва самаранокро фароҳам меоранд. Инфрасохтори мувофиқ, аз қабили синфхонаҳо, иншооти обтаъминкунӣ ва санитарӣ, қувваи барқ, пайвастшавӣ ба интернет ва технологияҳои ёрирасон чунин маъно дорад, ки фазо бояд барои дастгирии педагогикаи муосир ва омӯзиши фаъол тарҳрезӣ шавад. Ба ин тартиб, Вазифаи 4.а робитаи муҳимро байни муҳити физикии муассисаҳои таҳсилоти умумӣ ва сифати таълиму омӯзише, ки метавонад дар дохили онҳо сурат гирад, таъкид мекунад.

Чаҳорчӯбаи RIGHT+ -и Бонки Ҷаҳонӣ барои муҳити физикии таълим (МФТ)

Чаҳорчӯбаи RIGHT+-и Бонки Ҷаҳонӣ барои муҳити физикии таълим равиши ҳамаҷонибаеро барои рушд ва такмили муҳити физикии таълим тавассути таваҷҷуҳ ба ҷанбаҳои калидӣ, аз қабили устуворӣ, фарогирӣ, «Сабз» (Рушди устувор), солимӣ, мусоидат ба таълиму омӯзиш ва татбиқи самаранок пешниҳод мекунад.

Чаҳорчӯбаи RIGHT+ барои таъмини муҳити физикии таълими самаранок ба шаш стратегия асос ёфтааст:

1. **R |** Сохтани МФТ-и **устувор** (Resilient).
2. **I |** Пешбурди МФТ-и **фарогир** (Inclusive).
3. **G |** Таъмини МФТ-и **«сабз»** (Green).
4. **H |** Эҷоди МФТ-и **солим** (Healthy).
5. **T |** Ташаккули МФТ-и **барои таълим ва омӯзиш мусоид** (Teaching- & learning-conducive).
6. **+ |** Ноил шудан ба **татбиқи самаранок** (Effective implementation).

Таҳлили тасвирҳо – паёмҳои муҳит

Ҳар як муҳит аз шароитҳои физикӣ, коммуникативӣ ва фарҳангӣ иборат аст ва ба шахсоне, ки дар он қарор доранд, паёмҳо мефиристад, ки чӣ муҳим аст, чӣ иҷозат аст ва чӣ манъ аст.

Таҳлили тасвирҳо – паёмҳои муҳит

- Ҳар як муҳит аз шароитҳои физикӣ, коммуникативӣ ва фарҳангӣ иборат аст.
- Ҳар як муҳит ба одамоне, ки дар он қарор доранд, паёмҳо мефиристад, ки чӣ муҳим, чӣ иҷозат ва чӣ манъ аст.
- Аксҳои театр ва парламентро дида, дар ҷуфтҳо баррасӣ кунед:
- Ҳар як муҳит чӣ гуна паёмҳо мефиристад?
- Кадоме аз онҳо ба баррасӣ мусоидат мекунад?
- Кадоме аз онҳо ба ҳаракат мусоидат мекунад? Ҳаракати кӣ иҷозат дода шудааст?
- Кадом намуди ҳамкорӣ сурат мегирад?
- Кадоме аз онҳо бештар хушпазир эҳсос мешавад?

Инчунин:

«Оё шумо ягон роҳи дигари пешниҳоди хизматрасониҳоеро, ки муҳитҳои дар боло зикршуда пешниҳод карданд, баррасӣ кардед? Масалан, оё шумо дар бораи ягон алтернативаи тарзи намоиши саҳнаи театрӣ фикр мекардед? Кадом намуди фазо метавонад онро дастгирӣ кунад? Ба кадом намуди манзара ва ҳаракат мусоидат карда мешуд? Шумо мехостед, ки чунин муҳит чӣ гуна паёмҳои навро интиқол диҳад?»

Ҷамъбаст: хулосаҳои асосӣ

- Муҳити таълим дорои қисматҳои гуногун, аз ҷумла физикӣ, педагогӣ, коммуникативӣ ва фарҳангӣ мебошад, ки барои ташаккули омӯзиш якҷоя амал мекунанд.
- Муҳити физикии таълим ба ҳавасмандӣ, иштирок ва фарогирии хонандагон фаъолона таъсир мерасонад.
- Муҳити самаранок, муассир ва кофӣ ҳам ҳадафҳои таълимӣ ва ҳам некӯаҳволии хонандагонро дастгирӣ мекунад.
- ҲРУ 4 ва Чаҳорчӯбаи RIGHT+ таъкид мекунанд, ки таълими босифат фазои бехатар, фарогир ва солимро дар бар мегирад.
- Мутобиқсозии фазои физикӣ бо педагогика як амалияи бошууронаи омӯзгорӣ мебошад, ки ба ҳамаи хонандагон манфиат меорад.

ХУДБАҲОДИҲӢ: ЧӢ ДАР ХОТИРАМ МОНД, ЧИРО ФАҲМИДАМ?

Варақаи худбаҳодиҳии

1. Дар бораи мухтаво:
- Чор унсури муҳити таълим кадомҳоянд?
- Муҳити физикии таълим самаранок, муассир ва кофӣ будан чӣ маъно дорад?
- Кадом унсури Чаҳорчӯбаи RIGHT+ барои шумо нав ё муҳимтар буд?

2. Аз андеша ба амал:
- Чӣ тавр Чаҳорчӯбаи RIGHT+ метавонад ба шумо дар дарки муҳити таълимии муассисаи худ кумак расонад?
- Кадом ҷанбаи ҲРУ 4 ба таҷрибаи мактабии шумо бештар алоқаманд аст?
- Дар шароити шумо педагогика ва фазо дар айни замон чӣ гуна ҳамкорӣ мекунанд?

3. Нукта барои рушди шахсӣ:
- Як хулосае, ки аз ин мавзуъ гирифтед ва бо ҳамкоратон мубодила хоҳед кард, кадом аст?
- Чӣ тавр ин мавзуъ метавонад тарзи нигоҳи шуморо ба муҳити муассисаатон тағйир диҳад?
- Дар сессияи навбатӣ шумо чиро амиқтар омӯхтан мехостед?

Ба саволҳои зер ҷавоб нависед:

Дар бораи муҳите, ки дарс мегузаред, фикр кунед. Он дар айни замон ба хонандагон чӣ гуна таъсир мерасонад? (хонандагон онро чӣ гуна мепазиранд)

____

____

Кадом унсури Чаҳорчӯбаи RIGHT+-ро метавон дар муҳити муассисаи шумо фавран татбиқ кард?

____

____

Шумо рукни «Барои таълим мусоид»-и Чаҳорчӯбаи RIGHT+-ро чӣ гуна дарк мекунед? ____

____

Барои мубодилаи ҷавобҳои худ бо дигар иштирокчиён омода бошед.

МАВЗУИ 2

Фазо - чанбаи муҳими муҳити физикӣ

Чиро донистан муҳим аст?

- Таъсири муҳити физикии таълим ба омӯзиши фаъол. Муҳити физикии таълим ҳамчун «омӯзгори сеюм».
- Паёмҳои ғайрилафзии фазо, рафтор, иштирок ва интизориҳоро ташаккул медиҳанд (масалан, ҳаракат, овоз, ҳамкорӣ).
- Омӯзиши мутобиқат ба фардикунонӣ ва муштарак, аз интиқоли дониш аз ҷониби омӯзгор ба омӯзиши мустақилонаи хонанда.
- Чаҳорчӯбаи **SIN** (аз лоиҳаи **HEAD**-и Британияи Кабир): таъсири омилҳои синфхона ба натиҷаҳои омӯзиш: Ҳавасмандкунӣ, Фардикунонӣ ва Табиӣ будан.
- Ҳар як ҷанбаи **SIN** бо салоҳиятҳои асосӣ **(4К)** (тафаккури интиқодӣ, эҷодкорӣ, муоширaт, ҳамкорӣ) алоқаманд аст.
- Тасаввуроти нодурусти маъмул: танҳо биноҳои нав муҳиманд; ороиши бештар ҳамеша омӯзишро беҳтар мекунад; тарҳбандӣ ба педагогика таъсир намерасонад.

Чиро тавонистан муҳим аст?

- Шинохтани паёмҳои «омӯзгори сеюм» дар муассисаи таълимии кунунии худ.
- Шарҳ додани се ҷанбаи SIN ва овардани мисолҳои камхарҷи ҳар яки он.
- Пайваст кардани интихоби фазо бо натиҷаҳои мушаххаси **4К** барои дарс ё машғулият.
- Муайян кардан ва зери шубҳа гузоштани тасаввуроти нодуруст дар бораи муҳит ва омӯзиш.
- Барқарор кардани робита байни далелҳои байналмилалӣ (HEAD/SIN) ва воқеияти муассисаҳои таҳсилоти умумии Тоҷикистон.

Саволҳои асосӣ барои баррасӣ

- Тарҳбандиҳои кунунии синфхонаҳо ба хонандагон чӣ гуна паёмҳо мефиристанд?
- Кадом ҷанбаи SIN дар шароити муассисаи шумо қавитарин/заифтарин аст?
- Чӣ тавр тағйироти хурди имконпазир метавонанд **4К**-ро дар муассисаи шумо дастгирӣ кунанд?
- Шумо бо кадом масъалаҳои маъмул дар бораи фазо дучор шудаед ва онҳоро чӣ гуна ҳал мекардед?

НАТИҶАҲОИ ТАЪЛИМ

Пас аз омӯзиш шумо метавонед:

1. Консепсияи фазоро ҳамчун «Омӯзгори сеюм» баррасӣ кунед.
2. Шарҳ диҳед, ки чӣ тавр муҳити физикии таълим ба натиҷаҳои омӯзиши хонандагон таъсир мерасонад.
3. Чаҳорчӯбаи SIN-ро ҳамчун паҳлуҳои роҳбарӣ барои имконпазир сохтани таҷрибаҳои таҳти роҳбарии омӯзгорон тафсир кунед.
4. Робита байни далелҳои байналмилалӣ ва воқеияти мактабҳои Тоҷикистонро нишон диҳед.

Муқаддима

Дар соҳаи маориф мо аксар вақт ба барномаи таълимӣ ва усулҳои таълим тамаркуз мекунем, аммо муҳите, ки дар он омӯзиш сурат мегирад, низ таълим медиҳад. Ғояи муҳит ҳамчун «омӯзгори сеюм» нишон медиҳад, ки чӣ тавр тарҳбандиҳо, намоишгоҳҳо, бароҳатӣ ва роҳҳои ҳаракат таваҷҷуҳ, эҳсосот ва ҳамкории хонандагонро ташаккул медиҳанд.

Дар асоси далелҳои байналмилалӣ — бахусус Чаҳорчӯбаи SIN аз лоиҳаи HEAD — ин мавзуъ нишон медиҳад, ки чӣ тавр ҳавасмандкунӣ, фардикунонӣ ва табиӣ будан ба натиҷаҳои омӯзиш таъсир мерасонанд ва чӣ гуна ин ҷанбаҳо бо рушди **4К** алоқамананданд. Мақсад аз он иборат аст, ки таҷрибаҳои ҷаҳонӣ ба амалҳои имконпазир дар муассисаҳои Тоҷикистон табдил дода шаванд.

Шарҳи мафҳумҳои асосӣ

Омӯзгори сеюм – Консепсияе (Редҷо Эмилия), ки муҳити физикии таълимро ҳамчун воситаи педагогӣ ва иштирокдори фаъоли таҳсилот эътироф мекунад.

4К: маҷмӯи салоҳиятҳои асосии асри 21 - тафаккури интиқодӣ, эҷодкорӣ, муошират ва ҳамкорӣ, ки метавонанд тавассути тарҳрезии мақсадноки муҳит дастгирӣ карда шаванд.

Чаҳорчӯбаи SIN – Моделе аз лоиҳаи HEAD-и Британияи Кабир: тавсиф мекунад, ки чӣ тавр се ҷанба ба натиҷаҳои омӯзиш таъсир мерасонанд:

- **Ҳавасмандкунӣ:** Таваҷҷуҳи мутавозини овозӣ/мураккабӣ, ки ҷалбро бидуни парешонсозӣ дастгирӣ мекунад.
- **Фардикунонӣ:** соҳибӣ ва тағйирпазирӣ, ки ба хонандагон/омӯзгорон имкон медиҳад муҳитро мутобиқ созанд.
- **Табиӣ будан:** рӯшноӣ, ҳарорат, сифати ҳаво (омилҳои бароҳатӣ, ки тамаркуз ва некӯаҳволиро дастгирӣ мекунанд).

МАШҒУЛИЯТИ 1

НАТИҶАҲОИ ТАЪЛИМ:

1. **Консепсияи «омӯзгори сеюмро»** фаҳмед ва арзёбӣ кунед.
2. **Муҳит чӣ тавр** ба омӯзиш таъсир расонданро дарк кунед.
3. Гузаштан аз **интиқоли дониш** аз ҷониби омӯзгор ба **омӯзиш таҳти роҳбарии** хонандаро муайян кунед.

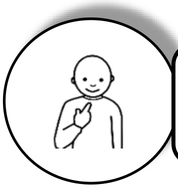

АЗ МИСОЛҲОИ ОДӢ ОҒОЗ МЕКУНЕМ

Чиро медонед ва мефаҳмед?

Шакли кор: инфиродӣ ва гурӯҳӣ

Айни ҳол дар бораи муассисаи худ фикр кунед.

1. Тарҳбандии синфхонаҳо, долонҳо ва деворҳо ба омӯзгорону хонандагон чӣ мегӯянд?
2. Муҳит кадом қоидаҳо ё одатҳои ногуфтаро тақвият медиҳад?
3. Оё омӯзгорон худро дар тағйир додани ҷойгиршавии муҳит озод ҳис мекунанд?
4. Мо дар бораи назорат, эҷодкорӣ ё ҳаракати хонандагон чӣ гуна паёмҳои ногуфта мефиристем?

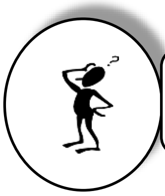

ЧИРО БОЯД ДОНЕД?

Варақаи иттилотии 3.1. -ро бо диққат хонед, сипас сатҳи фаҳмиши худро тавассути варақаи худбаҳодиҳии 3.1. санҷед.

Варақаи иттилоотии 3.1

Чаро фазо муҳим аст: консепсияи «омӯзгори сеюм»

Солҳои 1940-ум, омӯзгор ва равоншиноси пешқадами итолиёвӣ Лорис Малагутсӣ равиши Редҷо Эмилияро омухта, омӯзишро дар аввал ба падару модарон, омӯзгорон, сипас бо ҳамсолон ва дар ниҳоят бо муҳити атроф бунёд гузошт.

Муҳити физикӣ, ба гуфтаи Малагутсӣ, **ОМӮЗГОРИ СЕЮМ** мебошад. **Муҳити таълим ҳамчун «омӯзгори сеюм»** танҳо пас аз ҳамкории омӯзгор бо хонанда ва хонанда бо хонанда амал мекунад.

Дар фалсафаи таълимии Редҷо Эмилия, муҳити таълим на танҳо як замина, балки дар қатори калонсолон ва ҳамсолон фаъолона ҳамчун **«омӯзгори сеюм»** баррасӣ мешавад. Ин идея муҳити физикиро ба як шарики педагогӣ табдил медиҳад, ки қасдан барои бедор кардани кунҷковӣ, таҳқиқот ва ифодаи эҷодӣ тарҳрезӣ шудааст. Ғояҳои асосии равиши Редҷо Эмилия:

- Кӯдак эҷодкунандаи дониш аст.
- Калонсол роҳнамо аст.
- Муҳит шарикест, ки таҳрик медиҳад, илҳом мебахшад ва роҳнамоӣ мекунад.

Дар мактабҳои Редҷо, ҳама чиз: деворҳои шаффоф, корҳои намоёни хонандагон, маводи дастрас мақсаднок аст. Ҳар як унсур қасдан барои таҳрики таҳқиқ, ҳамкорӣ ва ҳисси мансубият ҷойгир карда шудааст. Ин муҳит омӯзишро дар шаклҳои гуногун дастгирӣ мекунад. Вақте ки хонандагон бо муҳити мақсаднок тарҳрезишуда ҳамкорӣ мекунанд, муҳити таълим таҷрибаи онҳоро тавассути пешниҳоди имкониятҳо барои кашфиёт ва ҷалби устувор фаъолона ташаккул медиҳад. Он ба ҳамкорӣ, ҳалли масъалаҳо ва таҳлил бидуни дастури мустақими омӯзгорон ташвиқ мекунад. Муҳит ҳамчун воситаи педагогӣ баррасӣ мешавад.

Хулоса, консепсияи «омӯзгори сеюм» таъкид мекунад, ки мактабҳо на танҳо ҷойҳои таълим, балки низ омӯзгороне мебошанд, ки арзишҳо, имкониятҳо ва эҳтиромро ба мустақилияти хонандаро мерасонанд. Муҳит бидуни калима чӣ гуна таълим медиҳад? Тавассути садоҳои ғайрилафзӣ: тарҳбандӣ, садо, овезаҳо, садои омӯзгор. Ҳар як мактаб паём мефиристад, ҳатто агар ғайришуурона бошад ҳам ва хонандагон ҳамеша ин ишораҳоро тафсир мекунад.

Салоҳиятҳо ва хусусиятҳои фазо

Омӯзиш аз **якрангӣ ва мутобиқат** ба **фардикунонидашуда ва муштарак**— аз **расонидани дониш** аз ҷониби омӯзгор ба **омӯзиши таҳти роҳбарии** хонанда гузаштааст. Машғулиятҳо дар муҳитҳои гуногун гузаронида мешаванд.

Омӯзиши ба салоҳиятҳо асосёфта на танҳо расонидани донишро талаб мекунад, инчунин салоҳиятҳои асосиро фаъолона таҷриба мекунад, зеро ҳамаи онҳо аз тарҳрезии муҳит сахт вобастаанд.

Салоҳият	Хусусиятҳои фазо
Тафаккури интиқодӣ	Мизҳои гурӯҳӣ барои баррасии ҳалли масъалаҳо
Эҷодкорӣ	Фазои тағйирпазир барои лоиҳаҳо, расмкашӣ ва сохтан
Муоширaт	Ҷойгиршавии рӯ ба рӯ, минтақаҳои муколамаи байниҳамдигарӣ
Ҳамкорӣ	Мизҳо барои кори муштарак, муҳити даставӣ

Чӣ гуна муҳит ба омӯзиш таъсир мерасонад

Таҳқиқоти зиёди байналмилалӣ тасдиқ мекунанд, ки байни муҳити таълим ва дастовардҳои хонандагон дар чор самти асосӣ робита вуҷуд дорад:

Унсур	Шарҳи таъсир
Фаъолияти маърифатӣ	Ҷойгиршавии озод ва дастрасӣ ба мавод ҷалби хонандагонро зиёд мекунад, фаҳмро амиқтар месозад ва нигоҳдории донишро ба муддати дароз таъмин менамояд.
Эҳсоси амният ва бароҳатӣ дар синф	Фазои бароҳат изтиробро коҳиш дода, эҳсоси амниятро тақвият мебахшад, ки ба иштироки фаъол, таваккал ва омӯзиши байниҳамдигарӣ мусоидат мекунад.
Ҳамкории иҷтимоӣ	Тарҳбандиҳои тағйирпазир муҳокимаи гурӯҳӣ ва ҳамкориро дастгирӣ мекунанд, ки барои рушди салоҳиятҳои асри 21 (муошират, ҳамкорӣ, фикрронӣ) муҳиманд.
Ҳаракати омӯзгор	Озодии ҳаракат ба омӯзгор имкон медиҳад, ки назорати наздик дошта бошад, робитаи мутақобилаи саривақт пешниҳод кунад ва таълимро мутобиқ ба ниёзҳои инфиродӣ созад.

Чаҳорчӯбаи SIN

Чаҳорчӯбаи SIN дар асоси таҳқиқоти лоиҳаи HEAD-и Британияи Кабир (Таҳлили ҳамаҷониба ва тарҳрезӣ) таҳия шудааст, ки таҳқиқоти чандинсолаи Донишгоҳи Салфордро дар бар мегирад, ки таъсири муҳити физикии синфхонаро ба натиҷаҳои омӯзиши хонандагон таҳлил мекунад.

Дар доираи таҳқиқот зиёда аз 150 синфхона дар саросари Британияи Кабир омӯхта шуд ва саҳми омилҳои мушаххаси муҳит ба пешрафти хонандагон дар давоми як соли хониш баҳогузорӣ карда шуд. Таҳқиқот ба хулосае омад, ки мактабҳои ибтидоии хуб тарҳрезишуда дастовардҳои таълимии кӯдаконро дар хондан, навиштан ва математика баланд мебардоранд.

Ёфтаҳои асосии лоиҳаи HEAD: Хусусиятҳои физикии синфхонаҳо боиси то 16% тафовут дар натиҷаҳои омӯзиши хонандагон мегарданд. Ин таъсир ҳатто вақте ки сифати омӯзгор, барномаи таълимӣ ва захираҳо ба назар гирифта мешаванд, боқӣ мемонад. Модели SIN — Ҳавасмандкунӣ, Фардикунонӣ ва Табиӣ будан, омилҳоеро тавсиф медиҳад, ки ба пешрафти хонандагон таъсир мерасонанд ва ҳадафи он кумак ба идоракунандагон дар арзёбӣ ва беҳтар намудани муҳити таълим мебошад.

Тафовутҳо дар хусусиятҳои физикии синфхонаҳо 16%-ро дар пешрафти омӯзиш шарҳ медиҳанд (Чаҳорчӯбаи SIN)

Хулосаи ҷанбаҳои SIN:

Ҷанба	Таъсир	Унсурҳо
S – Ҳавасмандкунӣ (Stimulation)	23%	**Мураккабӣ ва ранг** Таваҷҷуҳи мутавозини визуалӣ якрангиро бидуни сарборӣ пешгирӣ мекунад; намоишҳо бояд омӯзишро дастгирӣ кунанд, на парешон созанд.
I — Фардикунонӣ (Individualisation)	28%	**Соҳибӣ ва тағйирпазирӣ.** Фазоҳое, ки ҷалби шахсиро имкон медиҳанд, масалан, хонандагон ҷойҳои нишастро иваз мекунанд, дар ороиши деворҳо саҳм мегузоранд, ҳисси соҳибиро тақвият мебахшанд.
N — Табиӣ будан (Naturalness)	49%	Рӯшноӣ, ҳарорат ва сифати ҳаво. Омилҳои асосии бароҳатӣ заминаро ташкил медиҳанд.

Ҷанбаҳои Чаҳорчӯбаи SIN бо рушди салоҳиятҳои калидӣ (**4К+**) алоқамананд.

Пайваст кардани **SIN** бо **4К+**

Ҷанбаи SIN	Чӣ гуна (4К+)-ро дастгирӣ мекунад
Табиӣ будан	Таваҷҷуҳ ва тамаркузро афзоиш медиҳад → тафаккури интиқодӣ ва эҷодкориро дастгирӣ мекунад
Фардикунонӣ	Интихоб ва тағйирпазириро ташвиқ мекунад → ба ҳамкорӣ ва муошират имкон медиҳад
Ҳавасмандкунӣ	Кунҷковӣ, ҷалби маърифатиро тақвият медиҳад → эҷодкорӣ ва тафаккури интиқодиро рушд медиҳад

Таҳқиқоти Бонки Ҷаҳонӣ дар Федератсияи Русия (2019)

Бонки Ҷаҳонӣ барои таҳлили робитаи байни муҳити таълимии мактабӣ ва натиҷаҳои хонандагон аз ду восита истифода бурд: Пурсиши истифодабарандагони мактабҳои OECD (SUS) ва озмоиши Таҳқиқоти байналмилалии сифати таълими математика ва илмҳои табиӣ (TIMSS 2019) дар се минтақаи Русия.

Интихоб: 1550 хонандаи синфи 8, 160 омӯзгор ва 32 директори муассиса.

Таҳқиқот тасдиқ кард, ки хусусиятҳои инфрасохтори муассисаи таълимӣ ва тарзи истифодаву ҷобаҷогузории муҳити таълим бо омӯзиш робита доранд ва ба натиҷаҳои омӯзиш, ки тавассути TIMSS чен карда шудаанд, таъсир мерасонанд.

Тавре ки пурсишномаҳои дар мактабҳои Русия гузаронидашуда нишон доданд, ки усулҳои гуногуни таълим истифода мешаванд. Омӯзгорони рус таълими даставиро амалӣ мекунанд, аммо хеле кам. Ҳангоми истифода, таълими даставӣ ва кори гурӯҳӣ ба натиҷаҳои хонандагон таъсири назарраси оморӣ доранд, ки ин метавонад **фосилаи омӯзишии аз се ду ҳиссаи солро,** ки тавассути TIMSS чен карда шудааст, шарҳ диҳад.

Далелҳо нишон медиҳанд:

1. Муҳит рафторро ташаккул медиҳад.

Тарзи ҷойгиркунии мебел ба хонандагон мегӯяд, ки чӣ гуна рафтор кунанд. Қаторҳо ба гӯш кардани ғайрифаъол ташвиқ мекунанд; гурӯҳҳо ба ҳамкорӣ ташвиқ мекунанд. Роҳҳои ҳаракат маълум мекунанд, ки чӣ иҷозат аст ва чӣ манъ аст.

2. Муҳит ба таваҷҷӯҳ таъсир мерасонад.

Рӯшноии хуб, ҳавои тоза, ҳарорати бароҳат ва тарҳи зебои визуалӣ ба хонандагон кумак мекунанд, ки диққати худро дарозтар нигоҳ доранд ва хастагиро коҳиш диҳанд. Муҳити номусоид метавонад боиси парешонхотирӣ, ноумедӣ ё ҳатто нороҳатии ҷисмонӣ гардад.

3. Муҳит таълимро дастгирӣ мекунад (ё маҳдуд месозад).

Баъзе равишҳои таълим — кори гуруҳӣ, ҳалли масъалаҳо, таълими байниҳамдигарӣ, тарҳбандиҳои тағйирпазирро талаб мекунанд. Агар муҳит собит бошад, ин усулҳо мушкил мешаванд.

4. Муҳит арзишҳоро интиқол медиҳад.

Тарҳ ва ороиши синфхона паёмҳо мефиристанд:

Оё корҳои хонандагон намоиш дода шудаанд?

Оё маводди таълимӣ дастрасанд?

Оё синфхона кунҷковиро бедор мекунад?

5. Муҳит ба амнияти эмотсионалӣ таъсир мерасонад.

Муҳитҳои намоён ва кушод барои пешгирии зӯроварӣ ва мусоидат ба фарогирӣ кумак мекунанд. Унсурҳои дастрас (масалан, пандусҳо, долонҳои васеъ) иштироки ҳамаи хонандагон, аз ҷумла онҳоеро, ки имконияти махсус доранд, таъмин мекунанд.

Машғулиятҳо

Таҳлили тасвирҳо, тарҳбандӣ ва малакаҳо

Иштирокдорон аксҳои синфхонаҳоро бо тарҳбандиҳои гуногун (қаторӣ ва тағйирпазир) дида, дар гуруҳҳо баррасӣ мекунанд:

- Кадоме аз онҳо ба баррасӣ мусоидат мекунад?
- Кадоме аз онҳо ба ҳаракати омӯзгор мусоидат мекунад?
- Кадом намуди омӯзиш сурат мегирад?
- Кадоме бештар хушпазир эҳсос мешавад?

Кори гурӯҳӣ: доир ба **4К+**

- Кадом тарҳбандиҳо ба ҳамкорӣ ташвиқ мекунанд?
- Эҷодкорӣ дар куҷо сурат мегирад?
- Чӣ гуна муошират бо намоён будан беҳтар мешавад?
- Муҳит чӣ гуна метавонад супоришҳои тафаккури интиқодиро дастгирӣ кунад?

Машқи тарҳбандии физикӣ

Иштирокдорон ҷобаҷогузории муҳити физикии ҳуҷраро тағйир медиҳанд: аз қаторҳо → ба гурӯҳҳо

Баррасии гурӯҳӣ:

- Ин тарҳбандӣ барои баррасӣ чӣ гуна эҳсос мешавад?
- Кадом тарҳбандӣ ба омӯзиши байниҳамдигарӣ имкон медиҳад?
- Омӯзгор дар куҷо метавонад ба осонӣ ҳаракат кунад?

Ҷамъбаст: хулосаҳои асосӣ

Бардоштҳои асосӣ

- Муҳит заминаи бетараф нест — он воситаи педагогӣ аст; он таълим, омӯзиш ва рафторро ташаккул медиҳад.
- Чаҳорчӯбаи SIN барои таҳлил ва беҳтар намудани муҳити таълим сохтори равшанро пешниҳод мекунад.
- Такмили ҳавасмандкунӣ, фардикунонӣ ва табиӣ будан метавонад **(4К+)**-ро тақвият диҳад.
- Унсурҳои физикӣ, эмотсионалӣ ва иҷтимоии муҳит барои дастгирӣ ё монеъ шудан ба омӯзиш бо ҳам таъсир мерасонанд.
- Тасҳеҳоти хурди камхарҷ метавонанд ҳатто бидуни биноҳои нав таъсири назаррас дошта бошанд.
- Тағйироти одӣ дар тарҳрезии муҳит метавонанд салоҳиятҳои асосиро фаъол созанд.

Нақши директорони муассиса:

- Нақши директори муассиса дастгирии тарҳрезии мақсадноки муҳитро барои имконпазир сохтани ҳамкорӣ, ҷалб ва фарогирӣ дар бар мегирад.
- Директорони муассисаҳо метавонанд далелҳои байналмилалиро ба амалҳои имконпазири маҳаллӣ табдил диҳанд.
- Директори муассиса дигар на танҳо нозири интиқоли дониш аст, ӯ роҳбари тағйироти фарҳангӣ ва мусоидаткунанда дар беҳтар кардани фазои таълим дар муассисаҳо мебошад.

Саволҳо барои робитаи мутақобила

Саволҳо барои таҳлил
Дар бораи муҳтаво:

- Бигӯед, ки «муҳит ҳамчун омӯзгори сеюм» чӣ маъно дорад?
- Кадом ҷанбаи SIN дар шароити шумо таъсирбахштар ба назар мерасад ва чаро?

Аз ғоя ба амалия:

- Як тағйироти хурдеро номбар кунед, ки шумо моҳи оянда барои тақвияти як ҷанбаи SIN карда метавонед.
- Чӣ тавр ин тағйирот яке аз (**4К+**)-ро дар муассисаи шумо дастгирӣ хоҳад кард?

Нуқта барои рушди шахсӣ:

- Кадом тасаввуроти нодуруст дар бораи муҳит шуморо дар муассисаи худ зери шубҳа мегузоред?
- Барои ҷалби дастгирӣ кадом далел ё мисолро истифода хоҳед бурд?

ХУДБАҲОДИҲӢ: ЧӢ ДАР ХОТИРАМ МОНД, ЧИРО ФАҲМИДАМ?

Варақаи худбаҳодиҳии 3.2

Лутфан, ба саволҳои зерин дар бораи Чаҳорчӯбаи SIN ҷавоб диҳед:

1. Кадом омили Чаҳорчӯбаи SIN таъсири зиёд дорад?
   Ҷавоб: ____
2. Фоизи таъсири рӯшноӣ/ҳаво/ҳарорат чанд аст?
   Ҷавоб:____
3. Як чорабинии камхарҷро барои фардикунонӣ номбар кунед.
   Ҷавоб: ____

Изҳоротро хонед ва интихоб кунед, ки онҳо дурустанд ё нодуруст:

1. Чаҳорчӯбаи SIN аз пурсиши ҷаҳонии хонандагон дар Амрикои Ҷанубӣ сарчашма гирифтааст.
   Ҷавоб: ____
2. Табиӣ будан қариб нисфи таъсирро ба натиҷаҳои омӯзиш ташкил медиҳад. Ҷавоб: ____
3. Илова кардани овезаҳои бештар ва рангҳои дурахшон ҳамеша ҳавасмандкуниро беҳтар мекунад.
   Ҷавоб: _______________________________________
4. Фардикунонӣ маънои онро дорад, ки хонандагон метавонанд муҳити худро мутобиқ ё фардӣ созанд.
   Ҷавоб: ____
5. Муҳит бо ҳарорати номусоид ба омӯзиши хонандагон мусоидат намекунад. Ҷавоб: ____

Таҳлили шахсии мавзуи 2
Лутфан, дар зер нависед:

Як далели наве, ки ман имрӯз омӯхтам:

Иттилооте, ки назари маро тағйир дод/метавонад тағйир диҳад:

Барои мубодилаи ҷавобҳои худ бо дигар иштирокдорон омода бошед.

МАВЗУИ 3

Муҳити физикии таълим дар шароити муассисаҳои таҳсилоти умумии ҷумҳурии тоҷикистон

Чиро донистан муҳим аст?

- Чаҳорчӯбаи миллии рушди таҳсилот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (ЧМ) сифати таҳсилотро дар Тоҷикистон тавассути чор рукни ба ҳам алоқаманд муайян мекунад: идоракунӣ/менеҷменти маориф, муҳити педагогӣ, муҳити физикӣ ва арзёбӣ/кафолати сифат.
- ЧМ муҳити физикиро ҳамчун қисматҳои асосии сифати таълим ҳамгиро намуда, ба тағйирпазирӣ, фарогирӣ, бехатарӣ ва самаранокии педагогӣ таъкид мекунад.
- Ёфтаҳои асосии арзёбии TEACH ҷиҳатҳои қавии фарҳанги синфхона, заъфҳоро дар таҳкими ҳамкорӣ, мустақилият ва малакаҳои иҷтимоӣ-эмотсионалӣ нишон медиҳанд, ки аксар вақт ба маҳдудиятҳои муҳитӣ вобастаанд.

Чиро тавонистан муҳим аст?

- Муайян ва шарҳ додани чор рукни ЧМ ва чӣ гуна муҳити физикӣ педагогикаро дастгирӣ мекунад.
- Баррасӣ намудани маълумоти TEACH ва SUS дар робита ба фазои синфхона ва омӯзиш.
- Дарк кардани он, ки чӣ тавр чаҳорчӯбаи миллӣ ва натиҷаи пурсишҳо метавонанд барои тағйироти амалии камхарҷ дар муассиса асос шаванд.

Саволҳои асосӣ барои муҳокима

- ЧМ муҳитро бо сифати таълим чӣ гуна мепайвандад?
- Кадом рафторҳои TEACH аз ҷониби тарҳбандии кунунии синфхонаҳо бештар маҳдуд карда мешаванд?
- Маълумоти SUS дар бораи таҷрибаи омӯзгорону хонандагон аз муҳит дар Ҷумҳурии Тоҷикистон чиро ошкор мекунад?
- Чӣ тавр мо метавонем беҳтар кардани муҳитро бидуни таъмири асосӣ оғоз кунем?

НАТИҶАҲОИ ТАЪЛИМ

Пас аз омӯзиш шумо метавонед:

1. Қисмҳои асосии Чаҳорчӯбаи миллии рушди таҳсилот дар Ҷумҳурии Тоҷикистонро (ЧМ) тавсиф кунед.
2. Чӣ тавр ЧМ фазои физикиро ба таърифи худ дар бораи сифати таҳсилот дохил карданро шарҳ диҳед.
3. Бо натиҷаҳои асосии арзёбиҳои TEACH ва SUS дар Тоҷикистон, ки ба муҳити синфхона ва таҷрибаи омӯзгорӣ алоқаманданд, шинос шавед.
4. Дар бораи нақши худ дар ташкили муҳит дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ андешаронӣ кунед.

Муқаддима

Дар мавзуи қаблӣ далелҳои ҷаҳониро оид ба нақши муҳит дар беҳтар намудани раванди омӯзиш омӯхтем. Ин мавзуъ далелҳоро бо шароити воқеии мактабҳои мо мепайвандад. Омӯзгорон имрӯзҳо дар доираи Чаҳорчӯбаи нави миллӣ кор мекунанд, ки муҳитро ба таври возеҳ ҳамчун як рукни сифати таҳсилот дар бар мегирад. Дар баробари Чаҳорчӯба, мо далелҳои зиёдеро аз воситаи мушоҳидаи синфхонаҳои TEACH ва натиҷаи пурсиши истифодабарандагони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ (SUS) дорем, ки ҳам ҷиҳатҳои қавӣ ва ҳам мушкилотро дар истифодаи муҳит нишон медиҳанд. Дарки ин ёфтаҳо кумак мекунад, то муайян созед, ки кадом тағйироти хурди имконпазир метавонанд таъсири калонтаринро расонанд.

Шарҳи мафҳумҳои асосӣ

Чаҳорчӯбаи миллии рушди маориф (ЧМ): Ҳуҷҷати сиёсии Тоҷикистон, ки афзалиятҳо ва стандартҳоро барои таҳсилоти босифат муайян мекунад.

TEACH: Воситаи мушоҳидаи синфхонаи Бонки Ҷаҳонӣ, ки сифати таълимро тавассути фарҳанги синфхона, таҷрибаҳои таълимӣ ва рушди малакаҳои иҷтимоӣ-эмотсионалӣ арзёбӣ мекунад.

Пурсиши истифодабарандагони мактаб (SUS): Пурсиши ба OECD асосёфта, ки барои Тоҷикистон мутобиқ карда шудааст ва дарки омӯзгорону хонандагонро аз муҳити муассисаи худ ҷамъ меорад.

МАШҒУЛИЯТИ 1

НАТИҶАҲОИ ТАЪЛИМ:

1. Қисмҳои асосии Чаҳорчӯбаи миллии рушди таҳсилот дар Ҷумҳурии Тоҷикистонро (ЧМ) тавсиф кунед.
2. Чӣ тавр ЧМ муҳити физикиро дар бораи сифати таҳсилот дохил намуданро шарҳ диҳед.

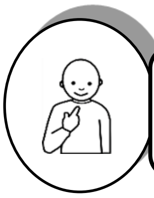

АЗ МИСОЛҲОИ ОДӢ ОҒОЗ МЕКУНЕМ

Чиро алакай медонед ва мефаҳмед?

Инфиродӣ ва ё дар гурӯҳ андеша намоед: биёед ба консепсияи «Муҳит омӯзгори сеюм аст» тамаркуз кунем. Ин барои шумо чӣ маъно дорад? 3 паёмеро, ки ин консепсия ба шумо мерасонад, нависед.

Фикр кунед, ки чӣ тавр метавонед инро ба шахсе, ки омӯзгор нест, ба осонӣ шарҳ диҳед.

Дар андешаи «муҳит ҳамчун омӯзгор» барои шумо чӣ чизи нав ё ғайриинтизор буд.

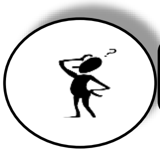

ЧИРО БОЯД ДОНЕД?

Варақаи иттилоотии 3.1-ро бо диққат хонда, сипас сатҳи фаҳмиши худро тавассути варақаи худбаҳодиҳии 3.1. санҷед.

Варақаи иттилоотии 3.1

Чаҳорчӯбаи миллии рушди таҳсилот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Мақсади асосии Чаҳорчӯбаи миллии рушди таҳсилот баланд бардоштани сифати таҳсилот дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ мебошад. ЧМ маорифро ҳамчун системае баррасӣ мекунад, ки аз чор рукни ба ҳам алоқаманд иборат аст:

- Идоракунӣ/менеҷменти маориф.
- Муҳити педагогӣ.
- Муҳити физикӣ.
- Арзёбӣ ва кафолати сифати таҳсилот.

Идоракунӣ/менеҷменти маориф асоси системаи маорифро ташкил дода, чаҳорчӯбаи қонунгузорӣ, дидгоҳи умумӣ ва тафсилотро доир ба маблағгузорӣ ва идоракунии мактабҳоро дар бар мегирад.

Муҳити педагогӣ барномаи таълимӣ, нақши омӯзгорон ва талаботи омӯзишро баррасӣ мекунад.

Муҳити физикӣ ҳамаи стандартҳо ва хусусиятҳои фазо/бинои мактабро пешниҳод мекунад; он аз ҷумла, стандартҳоро барои дастрасӣ, устувории сохтор, рӯшноӣ, ҳавотозакунӣ, гармидиҳӣ, андозаҳои ҳадди ақалро дар бар мегирад.

Боби арзёбӣ ва кафолати сифати таҳсилот бо ҳар се рукни дар боло зикршуда алоқаманд аст, то сифати таҳсилотро арзёбӣ ва беҳтар намояд. Он арзёбии хонандагон ва инчунин муҳити физикиро баррасӣ мекунад.

Як навоварии ЧМ дар он аст, ки он зарурати **мутобиқ кардани муҳити физикиро ба фаъолиятҳои таълимии мактаб** баррасӣ мекунад. Мувофиқи ЧМ, муҳити физикии мактаб бояд ба талаботи муосири раванди таълим ҷавобгӯ ва бояд **тағйирпазир** бошад:

- Синфхонаҳо ва дигар биноҳои таълимӣ метавонанд вобаста ба фаъолияти таълимӣ (кори инфиродӣ ва гурӯҳӣ, маҳфилҳо ва ғ.) ба осонӣ мутобиқ карда шаванд.
- Муҳитҳои умумӣ (толорҳои варзишӣ ва маҷлисгоҳҳо, китобхонаҳо) барои мақсадҳои гуногунсамт тарҳрезӣ шаванд.
- Минтақаҳои гуногуни муҳити физикӣ метавонанд бо истифода аз деворҳои қадшаванда ва лағжанда пайваст карда шаванд.
- Минтақаҳои барои кори гурӯҳӣ вуҷуд доранд ва онҳо шакли гӯшаҳои бароҳат, катҳо ва фазоҳои кушодро мегиранд, ки дар он хонандагон дар гурӯҳҳо кор, муошират ва ҳамкорӣ менамоянд.
- Барои омӯзиши инфиродӣ ва ҳамкории байни хонандагон, бо назардошти малакаҳо ва рафторҳои гуногуни омӯзишии онҳо, муҳит ва минтақаҳо пешбинӣ шудаанд.

Боби «Мактаби оянда» нишон медиҳад, ки чӣ тавр муҳити босифати таълим бояд хусусиятҳои зеринро дар бар гирад:

- **Муҳитҳои фарогир, бехатар ва солим:** Хонандагон бояд дар ҳамаи минтақаҳои таълимӣ худро дар амният, дастгирӣ ва бароҳатӣ ҳис кунанд.
- **Синфхонаҳои аз ҷиҳати педагогӣ самаранок:** Синфхонаҳо бояд ба кори гурӯҳӣ, ҳаракати омӯзгор, намоён будан ва тарҳбандию тағйирпазирӣ имкон диҳанд.
- **Омӯзиш берун аз синфхона:** Долонҳо, деворҳо, майдончаҳои беруна ва муҳитҳои муштарак низ бояд барои омӯзиш истифода шаванд, на танҳо синфхонаҳо.

Натиҷаҳои пурсиши TEACH

TEACH воситаи мушоҳида мебошад, ки аз ҷониби Бонки Ҷаҳонӣ таҳия шуда, дар бисёр кишварҳо барои дарк кардани он истифода мешавад, ки таълим дар синфхона дар амал лаҳза ба лаҳза чӣ гуна сурат мегирад. Он маълумотро дар бораи сифати таълим ва ҳамкории байни омӯзгорону хонандагон дар синфхона ҷамъ меорад.

TEACH ба он таваҷҷуҳ мекунад, ки чӣ тавр омӯзгорон муҳити мусоиди таълимро эҷод карда, аз стратегияҳои педагогӣ истифода мебаранд, сифати мулоҳизаҳоро таъмин мекунанд, ки чӣ гуна онҳо иштирок, мустақилият ва ҷалбро ташвиқ мекунанд.

Воситаи TEACH вақтеро, ки омӯзгорон ба таълим сарф мекунанд ва сифати таҷрибаҳои таълимиро, ки малакаҳои иҷтимоӣ-эмотсионалӣ ва маърифатии хонандагонро рушд медиҳанд, дар се самти васеъ мушоҳида мекунад: фарҳанги синфхона; таълим; малакаҳои иҷтимоӣ-эмотсионалӣ.

Ин се самт аз 9 унсур иборатанд.

Самти TEACH	Унсурҳо
Фарҳанги синфхона	
Фарҳанги синфхона ба он таваҷҷуҳ дорад, ки чӣ тавр омӯзгор: (i) тавассути муносибати эҳтиромона бо хонандагон, истифодаи забони мусбат, посух додан ба ниёзҳои хонандагон, мубориза бо стереотипҳои гендерӣ, маъюбият ва нишон надодани ин гуна таассуб дар синфхона *муҳити мусоиди таълимро* бунёд мекунад. (ii) тавассути муқаррар кардани интизориҳои равшани рафтор, эътирофи рафтори мусбат ва самаранок ислоҳ кардани рафтори нодуруст *интизориҳои мусбати рафториро* эҷод мекунад.	• Муҳити мусоиди таълим • Интизориҳои мусбати рафторӣ

Таълим	
Таълим ба он таваҷҷуҳ мекунанд, ки чӣ тавр омӯзгор: (iii) тавассути баёни ҳадафҳои дарс, шарҳи муҳтаво бо истифода аз шаклҳои гуногуни муаррифӣ, алоқаманд кардани фаъолиятҳои омӯзишӣ бо таҷрибаи хонандагон ё масъалаҳои воқеии ҷаҳон ва намуна нишон додани фаъолиятҳо тавассути иҷро ё шарҳи раванд дарсро ба роҳ мемонад. (iv) тавассути истифодаи саволҳо барои муайян кардани сатҳи фаҳмиши хонандагон, назорати кори гурӯҳӣ, мустақилона ва мутобиқ кардани таълим ба сатҳи хонандагон фаҳмишро месанҷад. (v) тавассути пешниҳоди шарҳҳои мушаххас барои равшан кардани нофаҳмиҳои хонандагон ё муайян кардани муваффақиятҳои онҳо робитаи мутақобила медиҳад. (vi) тавассути додани саволҳои навъи кушода ва пешниҳоди супоришҳо ҷиҳати андешаронӣ барои фаъолона таҳлил кардани муҳтаво хонандагонро ба тафаккури интиқодӣ ташвиқ мекунад.	• Мусоидат ба дарс • Санҷиши фаҳмиш • Робитаи мутақобила • Тафаккури интиқодӣ
Малакаҳои иҷтимоӣ-эмотсионалӣ	
Малакаҳои иҷтимоӣ-эмотсионалӣ ба он тамаркуз мекунад, ки чӣ тавр омӯзгор: (vii) тавассути додани имконият ба хонандагон барои интихоб кардан ва иҷрои нақшҳои муҳим дар синфхона *мустақилиятро ташаккул медиҳад*. (viii) тавассути эътирофи кӯшишҳои хонандагон ва тамаркуз накардан танҳо ба зеҳн, доштани муносибати мусбат ба мушкилоти хонандагон ва ташвиқи хонандагон барои гузоштани ҳадафҳои кӯтоҳмуддат ва дарозмуддат *матонатро ташвиқ мекунад*. (i) тавассути ташвиқи ҳамкорӣ ва муошırати байниҳамдигарӣ пешбурди малакаҳои байнишахсӣ, ба монанди дарки нуқтаи назар, ҳамдилӣ, танзими эҳсосот ва ҳалли мушкилоти иҷтимоӣ *малакаҳои иҷтимоӣ ва ҳамкориро тақвият медиҳад*.	• Ташвиқи мустақилият • Матонат • Малакаҳои иҷтимоӣ ва ҳамкорӣ

Воситаҳои TEACH аз 9 унсур ва 29 рафтори омӯзгорон иборат аст. Ин рафторҳо аз ҷониби мушоҳидони омӯзонидашуда таҳлил ва баҳогузорӣ карда мешаванд.

Арзёбии TEACH дар Тоҷикистон моҳҳои апрел-майи соли 2025 дар 65 муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии лоиҳавӣ ва 65 муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии назоратӣ (ҷамъ: 130 муассиса) дар чор минтақаи Тоҷикистон: Хатлон, Суғд, НТҶ ва ВМКБ баргузор шуд. Дар доираи он фаъолияти омӯзгорони синфҳои 7-11 дар зиёда аз 400 синфхона мушоҳида ва таҳлил карда шуд.

Пурсиши TEACH, Тоҷикистон 2025 — ёфтаҳои асосӣ:

- Фарҳанги синфхона қавӣ аст: 83% муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии лоиҳавӣ аз рӯйи муҳити мусоиди таълим баҳои хуб гирифтанд.
- Малакаҳои таълимӣ миёна мебошанд: Омӯзгорон баъзе усулҳои муҳокима ва робитаи мутақобиларо истифода мебаранд, аммо на ба таври доимӣ.
- Малакаҳои иҷтимоӣ-эмотсионалӣ заиф мебошанд: Танҳо 14% омӯзгорон дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии лоиҳавӣ барои ташвиқи ҳамкории хонандагон, мустақилият ё омӯзиши иҷтимоӣ аз 5 холи имконпазир зиёда аз 3 хол гирифтанд.

Самти TEACH	Ёфтаҳо
Фарҳанги синфхона	**Аз ҳама самаранок:** муносибати эҳтиромона бо хонандагон ва истифодаи забони мусбат. **Ғайрисамаранок:** мубориза бо стереотипҳои манфии гендерӣ ва маъюбӣ.
Таълим	**Аз ҳама самаранок:** мусоидат ба дарс ва санҷиши фаҳмиш. **Қисман самаранок:** пешниҳоди робитаи мутақобила ва кор доир ба малакаҳои тафаккури интиқодӣ.
Малакаҳои иҷтимоӣ-эмотсионалӣ	**Қисман самаранок:** фароҳам овардани имкониятҳо барои рушди мустақилият ва матонати хонандагон. **Ғайрисамаранок:** ташвиқи малакаҳои иҷтимоӣ ва ҳамкорӣ.

Тавсияҳое, ки дар гузориши Пурсиши TEACH пешниҳод шудаанд, ба масъалаҳои зерин тамаркуз мекунанд:

- баланд бардоштани иқтидори омӯзгорон дар фароҳам овардани имкониятҳо барои ташаккули малакаҳои иҷтимоӣ ва ҳамкории хонандагон;
- ташвиқи омӯзгорон барои пешбурди мустақилият ва матонати хонандагон бо мақсади тақвияти ҳавасмандии онҳо ба омӯзиш ва қобилияти паси сар кардани мушкилот;
- такмил додани қобилияти омӯзгорон дар пешниҳоди дарсҳое, ки малакаҳои тафаккури интиқодии хонандагонро рушд медиҳанд;
- рушди иқтидори омӯзгорон дар пешниҳоди робитаи мутақобилае, ки ба хонандагон имкон медиҳад, фаҳманд, ки чаро ва кай дар синф муваффақ шаванд.
- баланд бардоштани иқтидори ҳамаи омӯзгорон дар мубориза бо стереотипҳо ва таассубҳои марбут ба гендер ва шахсони дорои маъюбият.

Ёфтаҳои Пурсиши истифодабарандагони мактаб (SUS)

Пурсиши истифодабарандагони муассисаҳо (SUS) дар асоси воситаҳои OECD, ки моҳҳои март-апрели соли 2025 дар Тоҷикистон мутобиқ ва гузаронида шуд, аз хонандагон, омӯзгорон ва директорони муассисаҳо дар бораи муҳити физикии таълимашон пурсиш кард. Интихоби пурсиш аз истифодабарандагони **130 мактаб иборат буд: 6,984 хонандаи синфҳои 7–11, 2,698 омӯзгор ва 130 директори мактаб ба** саволҳои пурсиш ҷавоб доданд.

Ҷиҳати қавии SUS дар он аст, ки он ба одамоне, ки ҳар рӯз аз ин фазо истифода мебаранд, имкони изҳори ақида медиҳад. Онҳо чиро пай мебаранд? Чӣ ба омӯзиш кӯмак мекунад ё монеъ мешавад?

Пурсиши истифодабарандагони муассиса маълумотро дар бораи ҳарорат, сифати ҳаво, садо, тақсимот ва истифодаи фазо, тарҳбандӣ гуногуни фазоӣ, мебел, технология ва бехатарӣ ҷамъ меорад. Пурсиши истифодабарандагони муассиса ба **панҷ самт** тамаркуз мекунад:

- муҳити физикӣ ва истифодаи он;
- истифодаи технология;
- бароҳатӣ ва бехатарӣ;
- дарки муҳити таълим;
- қаноатмандии умумӣ аз шароити муассиса.

Пурсиши истифодабарандагони муассиса ба посухдиҳандагон чор тарҳбандии гуногунро пешниҳод карда, афзалиятҳои онҳоро мепурсад [навъи A: барои муаррифӣ рӯнамо); навъи B: кори гурӯҳӣ; навъи C: омӯзиши инфиродӣ (фардӣ); навъи D: таълими даставӣ (дар гурӯҳҳои хурд)].

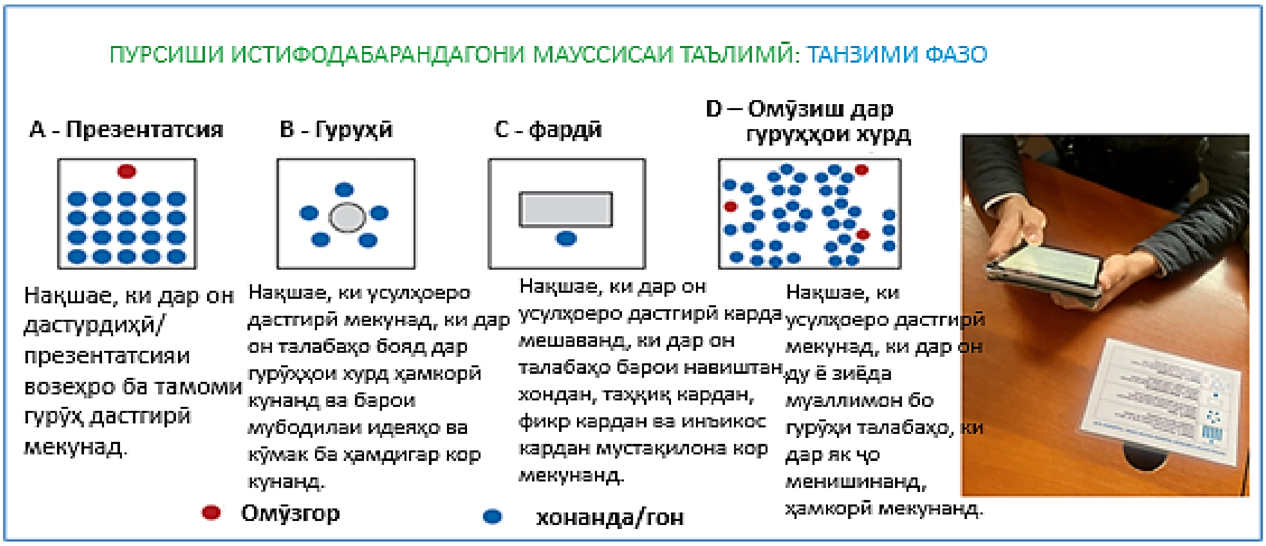

Шароити анъанавии синфхонаҳо ва усулҳои таълим бартарӣ доштанд. Омӯзгорон дар бораи истифодаи маҳдуди муҳити таълимии муштарак ва набудани иншооти махсусгардонидашуда гузориш доданд.

Омӯзгорон дар маҷмуъ дар бораи роҳбарияти муассиса тасаввуроти мусбӣ доштанд, аммо аз мувофиқ набудани биноҳои муассиса аз таҷрибаи омӯзгории худ изҳори нигаронӣ карданд. Мушкилоти бароҳатии ҳарорат (дар зимистон хеле хунук ва дар тобистон хеле гарм будан) маъмул буд. Садои беруна дар синфхонаҳо як омили ҷиддии парешонкунандаи таваҷҷуҳ буд. Нигарониҳо дар бораи бехатарӣ дар биноҳои муассиса дар байни омӯзгорон ва хонандагон маъмул буданд. Мушкилот бо сифати ҳаво, садо ва бехатарӣ инчунин ба некӯаҳволии хонандагон ва омӯзгорон таъсир мерасонанд. Дастрасӣ ба технологияҳои муосир ба монанди тахтаҳои интерактивӣ, проекторҳо ва интернет ва истифодаи онҳо маҳдуд буд.

Пурсиши истифодабарандагони МТМУ (SUS), Тоҷикистон 2025 — Ёфтаҳои асосӣ:

Мушкилӣ	**Омор/ Хулоса**
Ҷойивазкунии мебел душвор аст	72% мегӯянд, ки ин пеш аз дарс душвор аст, 79% мегӯянд, ки дар давоми дарс душвор аст.
Қаноатмандӣ аз синфхона паст аст	Танҳо 37% омӯзгорон дар муассисаҳои лоиҳавӣ аз фазои таълимии худ изҳори қаноатмандӣ мекунанд.
Ҳарорат ва рӯшноӣ барои хонандагон муҳим аст	33% писарон ва 29% духтарон мегӯянд, ки ҳарорат ба сифати омӯзиши онҳо бештар таъсир мерасонад.
Усули таълим бетағйир боқӣ мемонад	Таълими мустақим (Навъи А) то ҳол бартарӣ дорад, усулҳои гурӯҳӣ кам истифода мешаванд.
Ҷойи таҷҳизот ба осонӣ иваз карда намешавад	80% иваз кардани ҷойи таҷҳизот, ба монанди проекторҳо ё тахтаҳои электрониро мушкил меҳисобанд.

Супориши 2. Мутобиқ кардани рафтори TEACH бо муҳит

Шакли фаъолият: кори гурӯҳӣ
Гурӯҳҳо рафторҳои зерини TEACH-ро муҳокима мекунанд:

Гурӯҳҳо рафторҳо	Рафтори TEACH	Тавсифи рафтор
1	Омӯзгор ба ҳамкории хонандагон мусоидат мекунад	Омӯзгор ба ҳамкории назарраси хонандагон тавассути хоҳиш кардани кори якҷоя барои эҷоди ашё, ҳалли масъала, пур кардани варақаи корӣ ё муаррифии ғояи нав мусоидат мекунад
2	Омӯзгор аксари хонандагонро ҳангоми кори мустақилона/гурӯҳӣ назорат мекунад	Омӯзгор аксари хонандагонро тавассути гардиш дар синф ва наздик шудан ба хонандагони алоҳида ё гурӯҳҳо барои санҷиши фаҳмиши онҳо мунтазам назорат мекунад
3	Омӯзгор дар дарс алоқамандиро бо дигар консепсияҳо нишон медиҳад	Омӯзгор дарсро бо донишҳои дигари муҳтаво, ҳаёти ҳаррӯзаи хонандагон ё масъалаҳои воқеии ҷаҳон ба таври пурмазмун мепайвандад
4	Омӯзгор таассуби гендерӣ нишон намедиҳад ва бо стереотипҳо дар синфхона мубориза мебарад	Омӯзгор ба хонандагони ҳарду ҷинс барои иштирок дар синфхона имкониятҳои баробар фароҳам меорад, аз ҳамаи хонандагон интизориҳои яхела дорад ва бо стереотипҳои гендерӣ дар синфхона мубориза мебарад

Муҳокимаи гурӯҳӣ барои ҳар як рафтор:
- Кадом фазо ё тарҳбандӣ метавонад кумак кунад?
- Дар муассисаи шумо чӣ чиз инро маҳдуд мекунад?
- Дастгирии кадом рафтор дар шароити кунунии муассисаи шумо мушкилтар эҳсос мешавад?

Муҳокимаҳои гурӯҳӣ доир ба изҳороти SUS
- Аксари омӯзгорон наметавонанд мебели синфхонаро ба осонӣ аз нав ҷобаҷо кунанд.
- Хонандагон ба ҳарорат ва муҳит ҳассосанд.
- Гарчанде ки аксарияти омӯзгорон аз тарҳбандии анъанавӣ истифода мебаранд, баъзе омӯзгорон тарҳбандии тағйирпазирро истифода мебаранд.

Ҳар як гурӯҳ муҳокима мекунад:
- Шумо бо ин изҳорот розӣ ҳастед ё не? Чаро?
- Оё шумо инро дар муассисаи худ дидаед?
- Чӣ чиз метавонад тағйир додани онро осонтар кунад?

Ҷамъбаст: хулосаҳои асосӣ

Бардоштҳои асосӣ

1. ЧМ (Чаҳорчӯбаи миллӣ) фазои физикиро ҳамчун як муҳаррики асосии сифати таълим баррасӣ мекунад.
2. ЧМ интизориҳои равшан ва муштаракро дар бораи он ки чӣ гуна муҳит омӯзишро дастгирӣ мекунад, пешниҳод менамояд.
3. Тарҳрезии нави фазо расман як қисми сифати таълим дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.
4. Ҳам SUS ва ҳам TEACH тасдиқ мекунанд, ки маҳдудиятҳои муҳит таълимро, бахусус ҳамкории хонандагонро, маҳдуд мекунанд.
5. Ёфтаҳои TEACH фарҳанги қавии синфхона, вале малакаҳои пасти таълимӣ ва иҷтимоӣ-эмотсионалиро аз сабаби намунаҳои муҳит ва таълимӣ нишон медиҳанд.
6. Ёфтаҳои SUS нороҳатии муҳит ва монеаҳои амалиро барои мутобиқсозии фазо, аз қабили мебели вазнин ва тарҳбандии бетағйир, таъкид мекунанд.
7. Ҳатто бидуни таъмири асосӣ, тағйироти хурди мақсаднок дар муҳит метавонанд таълимро фаъолтар ва ба хонанда нигаронидашуда гардонанд.
8. Пешрафт қадамҳои камхарҷи амалиро талаб мекунад, на шароити идеалиро.

Нақши директорони муассисаҳои таълимӣ:

- Директорони муассисаҳои таълимӣ дар фароҳам овардани муҳит барои таҷрибаҳои бехатар шарикони калидӣ мебошанд.
- Оғози хурд эътимоди омӯзгорро ба худ афзун мекунад.

Саволҳо барои робитаи мутақобила

Доир ба муҳтаво:

- Кадом рукни ЧМ бо фаъолияти ҳаррӯзаи шумо бевосита алоқаманд аст?
- Дар ёфтаҳои TEACH ё SUS шуморо чӣ бештар ба ҳайрат овард?

1. Аз андеша ба амалия:

- Кадом мутобиқсозии хурди камхарҷи муҳит метавонад яке аз маҳдудиятҳои дар маълумоти SUS ё TEACH муайяншударо бартараф созад?

2. Нукта барои рушди шахсӣ:

- Як роҳе, ки шумо метавонед барои истифодаи беҳтари муҳит дар муассисаи худ тарғибгар шавед, кадом аст?
- Барои ба таври фарзӣ беҳтар кардани натиҷаҳои TEACH ва SUS дар муассисаи худ чӣ кор мекардед?

ХУДБАҲОДИҲӢ: ЧӢ ДАР ХОТИРАМ МОНД, ЧИРО ФАҲМИДАМ?

Варақаи худбаҳодиҳӣ 3.2

Санҷиши худбаҳодиҳӣ

Санҷиши №1 дар бораи Чаҳорчӯбаи миллӣ

Мавзуъҳои зеринро хонед ва интихоб кунед, ки онҳо дар доираи кадом рукни Чаҳорчӯбаи миллӣ муҳокима мешаванд [A. Идоракунӣ, B. Муҳити педагогӣ, C. Муҳити физикӣ, D. Арзёбӣ]:

1. Мақомоти ваколатдор доир ба арзёбӣ ва кафолати сифати таҳсилот	A B C D
2. Нақши омӯзгор	A B C D
3. Буҷети муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ	A B C D
4. Стандартҳои об, санитария ва гигиена (WASH)	A B C D
5. Иҷозатномадиҳӣ ва аккредитатсияи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ	A B C D
6. Арзёбии дониши хонандагон	A B C D
7. Талаботи асосӣ ба андоза, тарҳрезӣ ва сохтмони муассисаҳои таълимии умумӣ ва махсус	A B C D
8. Равиши ба салоҳиятҳо асосёфта	A B C D

Санҷиши 2

Изҳоротро хонда дуруст ё нодуруст будани онҳоро интихоб кунед:

1. Дар синфхонаҳо бояд ба тарҳбандии тағйирпазир имкон дода шавад.	Дуруст	Нодуруст
2. Зарурати мутобиқ кардани муҳити физикӣ ба таҷрибаҳои таълимӣ ҷузъи ЧМ нест.	Дуруст	Нодуруст
3. Деворҳои лағжанда метавонанд барои пайваст кардани ду синфхона истифода шавад.	Дуруст	Нодуруст
4. Китобхонаҳо барои мақсадҳои гуногунҷабҳа тарҳрезӣ шудаанд.	Дуруст	Нодуруст
1. Долонҳо набояд барои омӯзиш истифода шаванд.	Дуруст	Нодуруст

Таҳлили шахсӣ доир ба мавзуи 3:

Пас аз шиносоӣ бо сиёсати миллӣ ва маълумоти миллӣ, дар зер нависед:

Як консепсия аз «Муассисаи таълимии оянда» ё аз ёфтаҳои пурсишҳои TEACH ва SUS, ки ба назари шумо барои Тоҷикистон навгонӣ ва зарур аст:

Як андешаи марбут ба муҳит, ки шумо санҷидан мехоҳед:

Барои мубодилаи ҷавобҳои худ бо дигар иштирокдорон омода бошед.

ЗАМИМАИ 3.

Рӯйхати 29 рафторе, ки тавассути воситаи «TEACH барои синфҳои болоӣ» мушоҳида шуданд:

САМТИ А: МУҲИТИ МУСОИДИ ТАЪЛИМ

1. МУҲИТИ МУСОИДИ ТАЪЛИМ

1.2 Омӯзгор бо ҳамаи хонандагон муносибати эҳтиромона мекунад
1.3 Омӯзгор бо хонандагон муоширати мусбатро истифода мебарад
1.3 Омӯзгор ба ниёзҳои хонандагон посух медиҳад
1.4 Омӯзгор таассуб нишон намедиҳад ва бо стереотипҳо дар синфхона мубориза мебарад: а. гендерӣ; б. маъюбӣ

2. **ИНТИЗОРИҲОИ МУСБАТИ РАФТОРӢ**

2.1 Омӯзгор барои синфхона интизориҳои равшани рафториро муқаррар мекунад
2.2 Омӯзгор рафтори мусбати хонандагонро эътироф мекунад
2.3 Омӯзгор рафтори нодурустро ислоҳ мекунад ва ба рафтори интизоршаванда тамаркуз менамояд, на ба рафтори номатлуб

САМТИ B: ТАЪЛИМ

3. МУСОИДАТ БА ДАРС

3.1 Омӯзгор ҳадафҳои дарсро возеҳ баён мекунад ва фаъолиятҳои синфхонаро бо ҳадафҳо алоқаманд мекунад
3.2 Омӯзгор муҳтаворо бо истифода аз шаклҳои гуногуни муаррифӣ шарҳ медиҳад
3.3 Омӯзгор дар дарс робитаҳоеро барқарор мекунад, ки ба донишҳои дигари муҳтаво, ҳаёти ҳаррӯзаи хонандагон ё масъалаҳои воқеии ҷаҳон алоқаманданд
3.4 Омӯзгор тавассути намоиш додан ё бо овози баланд фикр кардан намуна нишон медиҳад

4. САНҶИДАНИ ФАҲМИШ

4.1 Омӯзгор барои муайян кардани сатҳи фаҳмиши хонандагон аз саволҳо, ишораҳо ё дигар стратегияҳо истифода мебарад
4.2 Омӯзгор аксари хонандагонро ҳангоми кори мустақилона/гурӯҳӣ назорат мекунад
4.3 Омӯзгор таълимро ба сатҳи хонандагон мутобиқ мекунад

5. РОБИТАИ МУТАҚОБИЛА

5.1 Омӯзгор шарҳҳо ё ишораҳои мушаххасеро пешниҳод мекунад, ки ба равшан кардани нофаҳмиҳои хонандагон кумак мерасонанд
5.2 Омӯзгор шарҳҳо ё ишораҳои мушаххасеро пешниҳод мекунад, ки ба муайян кардани муваффақиятҳои хонандагон кумак мерасонанд

6. ТАФАККУРИ ИНТИҚОДӢ

6.1 Омӯзгор саволҳои навъи кушод медиҳад
6.2 Омӯзгор супоришҳои ба андешаронӣ водоркунанда пешниҳод мекунад
6.3 Хонандагон супоришҳои ба андешаронӣ водоркунандаро иҷро мекунанд
6.4 Хонандагон фикрҳои худро ба омӯзгор шарҳ медиҳанд ё саволҳои навъи кушод медиҳанд

САМТИ C: МАЛАКАҲОИ ИҶТИМОӢ-ЭМОТСИОНАЛӢ

7. МУСТАҚИЛИЯТ
7.1 Омӯзгор ба хонандагон имкони интихоб медиҳад
7.2 Омӯзгор ба хонандагон имконият медиҳад, ки дар синфхона нақшҳоро ба ӯҳда гиранд
7.3 Хонандагон барои иштирок дар синфхона ихтиёр доранд

8. МАТОНАТ
8.1 Омӯзгор кӯшишҳои хонандагонро эътироф мекунад
8.2 Омӯзгор ба мушкилоти хонандагон муносибати мусбӣ дорад
8.3 Омӯзгор ба ҳадафгузорӣ ташвиқ мекунад

9. МАЛАКАҲОИ ИҶТИМОӢ ВА ҲАМКОРӢ
9.1 Омӯзгор ба ҳамкории хонандагон тавассути муошírати байниҳамдигарӣ мусоидат мекунад
9.2 Омӯзгор малакаҳои байнишахсии хонандагонро ташаккул медиҳад
9.3 Хонандагон тавассути муошírати байниҳамдигарӣ ҳамкорӣ мекунанд

Манбаъ: https://thedocs.worldbank.org/en/doc/b1edabf99b0a079db4708327b12676e9-0200022022/related/Teach-Secondary-Stakeholder-Observer-manual.pdf

МАВЗУИ 4

Табдили синфхона ва муҳити умумии муассиса ба муҳити фаъоли таълим

Чиро донистан муҳим аст?

- Тарҳбандиҳои тағйирпазири синфхонаро метавон бидуни таъмири умумӣ ё захираҳои гаронарзиш эҷод кард.
- Тартиби ҷойгиркунии муҳит ба ҷалб, рафтор ва рушди салоҳиятҳои асри 21-и хонандагон (**4К**: Тафаккури интиқодӣ, Эҷодкорӣ, Муошират, Ҳамкорӣ) бевосита таъсир мерасонад.
- Минтақабандӣ як стратегияи камхарҷ барои эҷоди минтақаҳои мақсадноки омӯзиш дар синфхона мебошад.
- Тарҳбандиҳо бояд ба ҳадафҳои мушаххаси омӯзиш, фанҳо ва ниёзҳои хонандагон мутобиқ карда шаванд, на ин ки доимӣ бошанд.
- Омӯзиш метавонад дар ҳар як қисми муассиса сурат гирад, на танҳо дар синфхонаҳо.
- Муҳитҳои берунаэсинфӣ (деворҳо, долонҳо, зинапояҳо, даромадгоҳҳо, гӯшаҳо, майдончаҳои беруна) метавонанд барои дастгирии омӯзиш, фарогирӣ ва эҷодкорӣ ҳар замон тарҳрезӣ шаванд.

Чиро тавонистан муҳим аст?

- Мутобиқ кардани тарҳбандиҳои гуногун ба салоҳиятҳо ва фанҳои мушаххас.
- Муайян кардани муҳитҳои камистифодашуда дар муассиса худ, ки метавонанд барои омӯзиш фаъол карда шаванд.
- Мутобиқ кардани муҳит ба мақсади мушаххаси омӯзиш ва синфхона, кабинети фаннӣ.
- Дастгирии даҳолатҳои камхарҷи ба шароит мувофиқ барои ин муҳитҳо.
- Аз мисолҳои ҷаҳонӣ илҳом гирифтан ва ҳамзамон мутобиқ кардани андешаҳо ба воқеияти мактабҳои Тоҷикистон.
- Тарғиби дастгирии роҳбарият ва тағйироти сиёсат, ки истифодаи тағйирпазири фазоро имконпазир месозанд.

Саволҳои барои баррасӣ

- Тарҳбандии синфхона ба тарзи ҳамкорӣ ва омӯзиши хонандагон чӣ гуна таъсир мерасонад?
- Кадом усулҳои таълим ҳаракати бештар ё тағйирпазириро дар муҳит талаб мекунанд?
- Кадом тағйироти хурд метавонанд синфхонаи кунунии шуморо фаъолтар ва фарогиртар гардонанд?
- Чӣ тавр минтақабандӣ метавонад мушкилоти идоракунии синфро коҳиш диҳад ва омӯзиши тафриқашударо дастгирӣ намояд?
- Кадом тарҳбандӣ салоҳиятҳои асосиро дар фанни шумо беҳтар дастгирӣ мекунад?
- Кадом муҳитҳо дар муассисаи шумо дар айни замон барои омӯзиш «ҳеҷ аҳамият надоранд»?
- Долонҳо, зинапояҳо ва даромадгоҳҳои шумо ҳоло ба хонандагон чӣ гуна паёмҳо мефиристанд?
- Чӣ тавр тағйироти хурд дар муҳитҳои муштарак метавонанд дар хонандагон ҳисси бештари ҷалб ва фарогириро бедор намоянд?
- Кадом таҷрибаи кишварҳои дигарро метавон ба шароити худ мутобиқ намоем?

НАТИҶАҲОИ ТАЪЛИМ

Пас аз омӯзиш шумо метавонед:

1. Таъсири тарҳбандиҳои мавҷудаи муассиса ва намунаҳои ҳаракатро (долонҳо, деворҳо, даромадгоҳҳо) ба рафтори хонандагон ва омӯзгорон арзёбӣ кунед.
2. Стратегияҳои муҳити бехатар ва камхарҷро, ки омӯзиши фаъолро дар синфхонаҳо ва дигар ҷойҳо дастгирӣ мекунанд, муайян кунед.
3. Минтақаҳои камистифодашудаи муассисаи худро харитасозӣ карда, ҳадди ақал як фаъолсозиро, ки ба афзалиятҳои муассиса мувофиқ кунед ва татбиқ намоед.
4. Стратегияҳои фазоро ҷиҳати такмили муассисаи таълимӣ ҳамгиро созанд.

Муқаддима

Муҳити синфхона на танҳо як замина аст, балки воситаи омӯзиши фаъоли ба рушди хонанда нигаронидашуда низ мебошад. Илова бар ин, хонандагон қисми зиёди рӯзи худро дар долонҳо, зинапояҳо, даромадгоҳҳо ва майдончаҳои беруна мегузаронанд. Ин фазоҳо аксар вақт истифоданашуда ё танҳо воситаи ороишӣ мемонанд. Аз тарафи дигар онҳо дорои иқтидори истифоданашуда мебошанд.

Ин мавзуъ ба стратегияҳои амалӣ барои мутобиқ кардани синфхонаҳои мавҷуда ва фаъолсозии тамоми муассиса барои омӯзиши фаъол тамаркуз мекунад. Иштирокдорон чӣ тавр муҳит ба рафтор, муошират ва ҳамкорӣ таъсир расонданро меомӯзанд. Бо аз нав андешидани тамоми муассиса ҳамчун муҳити таълим, имкониятҳо барои ҷалби хонандагон бидуни ниёз ба биноҳои нав ё буҷетҳои калон афзоиш меёбанд.

Шарҳи мафҳумҳои асосӣ

Тарҳбандии тағйирпазир: Тартиби ҷойгиркунии мебели синфхона, ки метавонад барои фаъолиятҳо ва равишҳои гуногуни таълимӣ мутобиқ карда шавад.

Минтақабандӣ: Амалияи тақсим кардани муҳити таълим ба минтақаҳои амалкард барои намудҳои мушаххаси фаъолиятҳои омӯзишӣ.

Модели «Ҳал кардан–Таҳқиқ кардан–Мубодила кардан»: Усули содаи минтақабандӣ, ки дар он синфхона ба минтақаҳо барои ҳалли мустақилона ё гурӯҳӣ тақсим карда мешавад.

Фаъолсозии фазо –тарҳрезии мақсаднок ё мутобиқсозии минтақа барои хидмат ба мақсади мушаххаси омӯзишӣ.

Муҳити амудӣ – деворҳо, шифтҳо ва дигар сатҳҳои амудӣ, ки метавонанд барои намоиш, ҳамкорӣ ё ишораҳои таълимӣ истифода шаванд.

Муҳитҳои муштарак – минтақаҳои берунасинфӣ дар муассиса, аз қабили долонҳо, зинапояҳо, даромадгоҳҳо ва майдончаҳои беруна, ки барои ҳамаи хонандагон дастрасанд.

Гӯшаи мавзуӣ – муҳити хурди мақсаднок дар дохили муассиса, ки ҳадафи муайяни омӯзишӣ ё фарҳангиро дастгирӣ мекунад (масалан, гӯшаи хониш, гӯшаи медиа, гӯшаи санъат).

АЗ МИСОЛҲОИ ОДӢ ОҒОЗ МЕКУНЕМ
Чиро медонед ва мефаҳмед?

Таҳлили вазъияти синфӣ дар гурӯҳ:

Синфхонаи математика тоза буда, деворҳои сафед дорад ва дар тахта мавзуи дарс навишта шудааст. Мизҳо ва курсиҳо дар қаторҳо ҷойгир шудаанд. Дар деворҳо қоидаҳо, портретҳои олимон, ҷадвалҳои формулаҳо ва парчам овехта шудаанд. Ягон осори кори хонандагон ва ё ишорае дар бораи он ки кӣ дар он ҷо таҳсил мекунад, вуҷуд надорад.

Саволҳои зеринро ҳамчун хонанда баррасӣ кунед:

- Ин синфхона ба шумо «чӣ мегӯяд»?
- Дар ин ҷо чӣ чиз омӯзишро дастгирӣ мекунад? Чӣ чиз бетараф ё бегона эҳсос мешавад?

- Шумо суҳбатро бо омӯзгор чӣ гуна оғоз мекардед?

Саволҳои зеринро ҳамчун омӯзгоре, ки мехоҳад ин синфхонаро беҳтар созад, баррасӣ кунед:

- Шумо дар ин муҳит кадом унсурҳоро дидан мехостед?
- Кадом 1–2 тағйироти хурд метавонанд ин муҳитро аз ҷиҳати педагогӣ беҳтар созанд?
- Синфхона чӣ гуна паёмҳои навро метавонад интиқол диҳад?

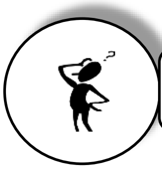

ЧИРО БОЯД ДОНЕД?

Варақаи иттилоотии 4.1-ро бо диққат хонед, сипас сатҳи фаҳмиши худро тавассути варақаи худбаҳодиҳии 4.1. санҷед.

Варақаи иттилоотии 4.1

Таҳқиқот ва таҷрибаҳо нишон медиҳанд, ки тарзи ҷобаҷогузорӣ ва истифодаи муҳит метавонад омӯзишро ҳатто бо захираҳои хеле маҳдуд тағйир диҳад. Муҳити тағйирпазир ба педагогика имкон медиҳад, ки равандҳои таълимӣ мутобиқ ба эҳтиёҷоти гуногуни хонандагон сурат гиранд. Ин гуна муҳит на танҳо шароити мусоид барои истифодаи усулҳои интерактивӣ ва кори гурӯҳӣ фароҳам меорад, балки инчунин рушди эҷодкорӣ, худомӯзӣ ва ҳамкории байни хонандагонро тақвият мебахшад. Ба ин тартиб, ҷобаҷогузории ҳушмандонаи муҳити синфхона метавонад ба баланд бардоштани самаранокии таълим ва муҳайё намудани таҷрибаи таълимии фарогир мусоидат намояд.

Тарҳбандӣ доимӣ нест — он маълумот дода, рафторро ташаккул медиҳад

Вариантҳои асосии тарҳбандӣ

Тарҳбандӣ	Тавсиф	Истифодаи маъмулӣ
Шакли U/Наъл	Мизҳо дар шакли ҳарфи U ба сӯйи марказ ҷойгир шудаанд	Баррасиҳо, муаррифиҳо бо ҷойи намоёни хуб
Гурӯҳҳо	Мизҳо барои гурӯҳҳои 4-6 нафара гурӯҳбандӣ шудаанд	Ҳалли муштараки масъалаҳо
Услуби муаррифӣ	Қаторҳои анъанавии рӯ ба рӯйи тахта	Пешниҳоди кӯтоҳи мухтаво ҳангоми зарурат
Минтақаҳои L-шакл	Кунҷҳо барои супоришҳои гуногуни омӯзишӣ ҷудо карда шудаанд	Омӯзиши бисёрмарҳилавӣ, моделҳои ивазшавӣ
Фазои беруна	Истифодаи долонҳо ё майдончаҳои беруна	Кори гурӯҳии ғайрирасмӣ

Консепсияи минтақабандӣ

Минтақабандӣ маънои тақсим кардани синфхонаро ба минтақаҳои гуногун, ҳатто ба тарзи ғайрирасмӣ дорад, то намудҳои гуногуни омӯзиш самараноктар сурат гиранд. Ин минтақаҳо доимӣ ё гаронарзиш нестанд. Онҳо функсионалӣ мебошанд. Шумо метавонед минтақаҳоро танҳо бо ҷойивазкунии мебел, истифодаи гӯшаҳои девор ё ҷойгир кардани мавод дар ҷойҳои гуногун эҷод кунед. Синфхона ҳангоми ба тарзи мақсаднок «минтақабандӣ» шудан метавонад намудҳои гуногуни омӯзишро дастгирӣ намояд.

Модели минтақабандии «Ҳал кардан – Таҳқиқ кардан – Мубодила кардан»

Ин модели сода синфхонаро ба се минтақа тақсим мекунад:

Манфиатҳои минтақабандӣ:

- ✓ омӯзиши фаъол ва тавонмандсозии хонандагонро ташвиқ мекунад;
- ✓ бо эҷоди интизориҳои равшан барои ҳар як фазо, мушкилоти идоракунии рафторро коҳиш медиҳад;
- ✓ ба омӯзгор имкон медиҳад, ки дар синф гардиш карда, дастгирии тафриқашударо пешниҳод намояд.

Алоқамандӣ бо салоҳиятҳои 4К+:

Тафаккури интиқодӣ – минтақаи ҳал кардан

Эҷодкорӣ – минтақаи таҳқиқ кардан (омӯзиш), минтақаҳои убурӣ

Муошират– минтақаи мубодила кардан

Ҳамкорӣ– минтақаҳои ҳал кардан/мубодила кардан

Ин минтақаҳоро метавон бо чизҳое, ки аллакай доред, ташкил кард ва дар давоми рӯз аз нав ҷобаҷо намуд.

Минтақа	Мақсад	Намунаи машғулиятҳо
Ҳал кардан	Ҳалли масъалаҳо дар шакли мустақилона ё дар гуруҳҳои хурд	Кори гуруҳӣ доир ба масъалаҳои математикӣ, супоришҳо аз забонҳо
Таҳқиқ кардан	Мутолиаи ором ё ҷамъоварии иттилоот	Истифодаи китобҳои дарсӣ, маводи иловагӣ
Мубодила кардан	Муҳокимаи байниҳамдигарӣ, муаррифиҳо, робитаи мутақобилаи омӯзгор	Муаррифиҳои хурди хонандагон, таҳлили гуруҳӣ

Расми 1. Навъҳои фазои таълимии Довей ва Фишер (2014), ки Имс Кливленд ва Фишер (2016) мутобиқ сохтанд.

Он чиро, ки бояд донед

- Долонҳо, деворҳо, зинапояҳо, даромадгоҳҳо ва майдончаҳои беруна на танҳо фазоҳои гузариш, балки имкониятҳо мебошанд. Чӣ мешуд, агар тамоми муассиса ба як муҳити таълим табдил меёфт?

- **Қудрати муҳити амудӣ (деворҳо ва шифтҳо)**

Деворҳо воситаҳои пурқувват барои маърифат, хотира ва шахсият мебошанд. Онҳо метавонанд донишро интиқол диҳанд, ба робитаи мутақобила даъват кунанд ва тафаккури хонандагонро инъикос намоянд.

Намунаҳои фаъолсозии амудӣ:

- ҷадвалҳои такягоҳӣ, ки тафаккурро намоён месозанд;
- деворҳо барои ҷустуҷӯйи луғат, тақвияти омӯзиши забон,
- минтақаҳои робитаи мутақобилаи байниҳамдигарӣ, ки дар он хонандагон ба корҳои якдигарро шарҳ медиҳанд;
- гӯшаҳои савол, ки кунҷковиро ҷамъ оварда, ба дарсҳои таҳқиқотӣ асосёфта мусоидат мекунанд.

Зарфияти муҳитҳои муштарак (долонҳо, зинапояҳо, даромадгоҳҳо, гӯшаҳо, майдончаҳои беруна)

Муҳитҳои муштарак аксар вақт ҳамчун минтақаҳои ҳаракат баррасӣ мешаванд, аммо онҳо метавонанд ба муҳити пурҷӯшу хурӯши педагогӣ табдил ёбанд.

Долонҳо

Инҳо минтақаҳои серҳаракатанд, ки метавонанд ба пайроҳаҳои омӯзишии ҷолиб табдил ёбанд.

- ✓ Пайроҳаҳои математикӣ ё илмӣ
- ✓ Галереяҳои хронологӣ
- ✓ Истгоҳҳои хониш ё таҳқиқот
- ✓ Деворҳои савол бо пурсишҳои ивазшаванда

Зинапояҳо

Зинапояҳо, ки аксар вақт нодида гирифта мешаванд, дар рӯзи мактабӣ табиатан ритм эҷод мекунанд. Онҳо метавонанд матн, супоришҳо ё саволҳоро дар бар гиранд.

- ✓ Зинаҳои хониш
- ✓ Зинаҳои саводнокӣ (масалан, «дар ҳар зина як калима хонед»)
- ✓ Пайдарпайии математикӣ
- ✓ Пайроҳаҳои зарбулмасал
- ✓ Шеърҳо ё зарбулмасалҳои хонандагон
- ✓ Омӯзиши ба ҳаракат алоқаманд (масалан, ҳисоб кардан, ҳиҷо кардан, тарҷума кардан ҳангоми баромадан)

Даромадгоҳҳо

Даромадгоҳҳои бино метавонанд амнияти эмотсионалии хонандагон, ҳувияти муассисаро таъкид кунанд ва маводи визуалии таълимиро пешниҳод намоянд.

- ✓ Гӯшаҳои «Хуш омадед», ки ҳувият, фарҳанг ва фарогириро инъикос мекунанд
- ✓ Истгоҳҳои таҳлил: «Имрӯз чиро кунҷкобӣ доред? »
- ✓ Минтақаҳои ором барои хониш, оромшавӣ ё суҳбати як ба як

Гӯшаҳои мавзуӣ

Дар минтақаҳои умумии муассиса (долонҳо, толори даромадгоҳ, гӯшаҳои зинапоя) гӯшаҳои мавзуиро ҷорӣ намоед, ки ба мақсадҳои мушаххаси мувофиқ ба тавағҷуҳи муосири омӯзишӣ ва ҷалби рақамӣ хизмат мекунанд. Ин гӯшаҳо метавонанд **арзишҳои шаҳрвандӣ, фарҳангӣ, иҷтимоӣ ва академиро тақвият** дода, муҳити хурдро барои таҳлил, ифодаи худ ва ташаккули ҳувият пешниҳод намоянд.

Намунаҳои гӯшаҳои мавзуӣ дар бар мегиранд:

- **Гӯшаи медиа:** Девори сабзи рангкардашуда ҳамчун пасманзар, равшании самтнок, дорандаи телефон ва курсии хурд/миз. Идеалӣ барои эҷоди муҳтаво, мусоҳибаҳои видеоӣ ё журналистикаи хонандагон. Гӯшаи медиа қисми мактаб аст, ки барои эҷоди муҳтавои рақамӣ истифода мешавад.
- **Гӯшаи хониш:** Курсии бароҳат, рафи хурди китоб ва равшании гарм барои мусоидат ба хониши ором ва рушди саводнокӣ. Болиштҳои фаршӣ барои гӯшаи хониши бароҳат.
- **Гӯшаи санъат/ифодаи худ:** Тахтаи синфӣ ё деворҳои навиштанбоб бо ишораҳои визуалӣ ва галереяи ивазшавандаи корҳои хонандагон.
- **Гӯшаи Ватан:** Намоиши ҳувият ва мероси Тоҷикистон тавассути харитаҳо, санъати анъанавӣ, намоишгоҳҳои фарҳангии аз ҷониби хонандагон сохташуда ва унсурҳои мардумӣ.
- **Гӯшаи арзишҳо:** Дорои паёмҳои илҳомбахш, тахтаҳои иқтибос ва муҳит барои андешаронӣ дар атрофи мавзуъҳое чун эҳтиром, фарогирӣ, масъулият ва меҳрубонӣ.

Майдончаҳои беруна

Ҳавлӣ, саҳнҳо ва боғҳои муассиса метавонанд ҳам барои таҳсилоти расмӣ ва ҳам ғайрирасмӣ истифода шаванд.

- ✓ Минтақаҳои мушоҳидаи илмӣ (обу ҳаво, растаниҳо)
- ✓ Супоришҳои гурӯҳӣ барои ҳалли масъалаҳо
- ✓ Бозиҳои ҳаракатнок барои саводнокӣ/ҳисоб
- ✓ Драма ва қиссагӯӣ

Машғулиятҳо

Сайри «Пайгирии фазо»

Тасаввур кунед, ки шумо: А) хонанда, Б) омӯзгор, ё В) волидайн ҳастед. Агар шумо дар ин нақш аз муассисаи худ мегузаштед, чиро медидед, эҳсос мекардед ва тахмин мезадед? Барои ҳар як нақш ба саволҳои зерин ҷавоб диҳед:

- Муҳити аз ҳама хушнамо;
- Муҳити аз ҳама нохуш
- Имконияти аз ҳама нодидагирифташуда
- Як монеа ё маҳдудкунанда (ҷисмонӣ ё эмотсионалӣ)
- Як «қоидаи ногуфта», ки муҳит онро тақвият медиҳад

Барои сабти ҷавобҳои худ аз Қолаби сайри «Пайгирии фазо» дар Замима истифода баред. Андеша кунед: Барои беҳтар кардани танҳо яке аз ин таассурот шумо чиро тағйир дода метавонистед?

Ҷадвали қарорҳо

Самти сиёсати мактаб	**Таҷрибаи кунунӣ**	**Варианти нави роҳбарият**
Қоидаҳои тарҳбандии синфхона	Интизор меравад, ки ҳамаи синфхонаҳо қаторҳоро истифода баранд	Иҷозат додани интихоби тарҳбандӣ дар асоси мақсадҳои дарс
Истифодаи девор	Танҳо ороиш	Ба намоишгоҳҳои таълимӣ ва корҳои эҷодии хонандагон афзалият додан
Истифодаи долон	Истифода барои таълим ё хонандагон манъ аст	Ҷудо кардани муҳит барои омӯзиши ором ё намоишгоҳҳо
Дастрасӣ ба фазои беруна	Кам истифода мешавад ё баста аст	Ҳамгиро кардан ба дарсҳои илм, хониш ё ҳаракат

Ҷадвали қарорҳоро баррасӣ намуда, саволҳои зеринро баррасӣ намоед:

- Кадом талаботҳои кунунии муассиса истифодаи тағйирпазири муҳитро маҳдуд мекунанд?
- Ҳар як талабот чӣ гуна паём мефиристад?
- Мо чӣ гуна ишораҳои алтернативӣ фиристода метавонем? Чӣ тавр?

Дар зери ҳар як талаботи мисолҳои бештар биёред кунед ва/ё самтҳои нави талаботро илова намоед.

Харитасозии муассиса ва нақшаи рушди он

Аз харитаи муассиа дар Қолаби харитасозии муассиса, ки дар Замима оварда шудааст истифода баред (ё агар дастрас набошад, тарҳбандии муассисаи худро кашед). Ҳадди ақал ду муҳитро берун аз синфхона муайян кунед — деворҳо, долонҳо, зинапояҳо, даромадгоҳҳо, гӯшаҳо ё майдончаҳои беруна.

Барои ҳар як муҳит, як дахолати хурд тарҳрезӣ кунед:

- Дар он ҷо чӣ гуна омӯзиш сурат мегирад? Омӯзиши ғайрирасмиро муфассал тавсиф кунед.
- Хонандагон дар он муҳит чиро мебинанд, иҷро мекунанд ё чӣ саҳм мегузоранд?
- Мақсади омӯзиш чист? Ҳар як муҳит бояд ба мақсади равшани таълимӣ хизмат кунад.

Саволҳо барои баррасӣ:

- Як муҳите, ки хонандагон ҳар рӯз аз он мегузаранд ва шумо метавонед онро фаъол созед, кадом аст?
- Оё девор метавонад ба минтақаи савол ё девори робитаи мутақобила табдил ёбад?
- Оё як гӯша метавонад ба ҷои бехатари андешаронӣ табдил ёбад?
- Оё шумо метавонед як гӯшаи ғайрифаъолро ба Минтақаи тағйирот табдил диҳед?

Муҳитҳоро бо **Нақшаи такмили мактаб** пайваст кунед. Он аз Афзалияти такмили мактаб (АТМ) ва паёмҳои ҳамгирой иборат аст. Афзалияти такмили мактаб ба педагогика ва ҳадафҳои омӯзиш тамаркуз мекунад, дар ҳоле ки паёми ҳамгироӣ оқибатҳои нави фазоии ин афзалиятро инъикос менамояд.

Афзалияти такмили муассиса	Паёми ҳамгироӣ
Таълим	"Омӯзгорон фазоро барои дастгирии омӯзиши фаъол тағйирпазирона истифода хоҳанд бурд."
Ҷалби хонандагон	"Деворҳо ва минтақаҳои муштарак садо ва саҳми хонандагонро инъикос хоҳанд кард."
Баробарӣ ва фарогирӣ	"Ҳамаи синфхонаҳо дастгириҳои намоёнро барои ҳамаи хонандагон дар бар мегиранд."
Фарҳанги муассиса	"Омӯзгорон дар як чоряк як навоварии марбут ба фазоро мубодила хоҳанд кард."

Ҷамъбаст: хулосаҳои асосӣ

Дар зери афзалиятҳои дар боло зикршуда паёми нав нависед. Афзалиятҳои нави такмили муассиса ва паёмҳои нав илова кунед.

Бардоштҳои асосӣ

- Тарҳрезии хуби синфхона ба таълими хуб имкон медиҳад, ҳатто бидуни биноҳои нав.
- Тарҳбандиҳо бояд ба фаъолиятҳо ва салоҳиятҳо мувофиқ карда шаванд, на ин ки доимӣ собит бошанд.
- Тағйироти хурди таҷрибавӣ метавонад боиси такмили назаррас дар фазои таълим шаванд.
- Омӯзиш берун аз синфхона низ сурат мегирад.
- Мутобиқсозии хурд ва намоён мустақилият ва соҳибии хонандагонро ташаккул медиҳад.

Нақши директорони муассиса:

- Омӯзгоронро илҳом бахшед, то аз як девор, як долон, як минтақа оғоз кунанд.
- Як фаъолсозии идорашавандаи муҳитро дастгирӣ кунед — сипас аз ҳамон ҷо идома диҳед.
- Тағйироти воқеӣ аз таҷрибаҳои хурд ба вуҷуд меояд, на аз нақшаҳои идеалӣ.
- Иҷозати роҳбарият ва сиёсати дастгирӣ аксар вақт аз буҷети калон муҳимтар аст.

Саволҳо барои робитаи мутақобила

Дар бораи мухтаво:

- Модели минтақабандии «Ҳал кардан–Таҳқиқ кардан–Мубодила кардан» чист ва он чӣ гуна метавонад омӯзиши фаъолро дастгирӣ кунад?
- Кадом тарҳбандиҳои синфхона барои таҳкими ҳамкорӣ ва муошират самараноктаранд?
- Кадом идеяи нав дар бораи истифодаи фазои берунасинфӣ барои шумо бештар фарқ мекард?
- Ба фикри шумо, кадом мисоли амалӣ ба шароити Тоҷикистон бештар мутобиқ аст?

Аз андеша ба амал:

- Кадом стратегияи тарҳбандӣ ё минтақабандиро аз ин мавзуъ шумо метавонед дар синфхонаи худ воқеан бисанҷед?
- Як тағйироти хурди камхарҷе, ки шумо метавонед дар моҳи оянда барои беҳтар кардани тарҳбандии синфхона барои омӯзиши фаъол анҷом диҳед, кадом аст?
- Кадом муҳитро дар мактаби шумо давоми моҳи оянда фаъол кардан мумкин аст?
- Як амали камхарҷе, ки шумо барои оғоз кардан метавонед иҷро кунед, кадом аст?

Нуқта барои рушди шахсӣ:

- Кадоме аз таҷрибаҳои омӯзгории шахсии шумо метавонад аз тағйири тарҳбандии синфхона бештар манфиат гирад?
- Шумо дар бораи таҷриба кардан бо минтақабандӣ дар муассисаи худ то чӣ андоза эътимод доред?
- Чӣ тавр аз нав андешидани тамоми муассиса ҳамчун муҳити таълим метавонад равиши омӯзгории шуморо тағйир диҳад?

ХУДБАҲОДИҲӢ: ЧӢ ДАР ХОТИРАМ МОНД, ЧИРО ФАҲМИДАМ?

Варақаи худбаҳодии 4.2

Пас аз дидани имкониятҳо, вақти он расидааст, ки онро ба муассисаи худ баргардонед. Лутфан, дар зер нависед:

Як идеяе, ки шумо метавонед дар моҳи оянда, на ба таври идеалӣ, балки таҷрибавӣ санҷед, кадом аст?
Татбиқи кадом тарҳ дар муассисаи шумо мушкилтар эҳсос шуд — ва чаро?
Як тағйироти хурди муҳит, ки шумо метавонед дар 4 ҳафтаи оянда воқеан санҷед, кадом аст?

Барои мубодилаи ҷавобҳои худ бо дигар иштирокдорон омода бошед.

Замимаи 1

Қолаби сайри «Пайгирии муҳит»

Тасаввур кунед, ки шумо: А) хонанда, Б) омӯзгор, ё В) волидайн ҳастед. Барои ҳар як нақш ба саволҳои зерин ҷавоб диҳед:

НАҚШ: ХОНАНДА ☐ ОМӮЗГОР ☐ ВОЛИДАЙН ☐

Муҳити аз ҳама хуш
Муҳити аз ҳама нохуш
Имконияти аз ҳама нодидагирифташуда
Як монеа ё омили маҳдудкунанда (ҷисмонӣ ё эмотсионалӣ)
Як «қоидаи ногуфта», ки муҳит онро тақвият медиҳад
Барои беҳтар кардани танҳо яке аз ин таассурот шумо чиро тағйир дода метавонистед?
Синфхонаи ман чӣ гуна аст?
Оё рӯшноӣ кофӣ аст?
Оё мебел бароҳат аст?
Оё ман дар синф худро хеле гарм ё хеле хунук ҳис мекунам?
Агар хоҳам, метавонам ҷойи мебелро иваз кунам?
Оё ман мехостам дар мебели дигар ё тарҳбандии дигар нишинам? Чаро?
Оё ягон фазо/минтақае ҳаст, ки ман баъзе аз корҳоямро намоиш диҳам? Агар имкон медоштам, чиро намоиш додан мехостам?
Дар деворҳо чӣ намоиш дода шудааст? Оё намоишгоҳҳо зуд-зуд иваз мешаванд?
Чизҳои дар деворҳо намоишдодашударо омӯзгор интихоб мекунад ё хонандагон?
Дар куҷои муҳит гуфта мешавад, ки «Ман муҳимам»?
Оё ман дар беруни синф ҷои ороме барои нишастан дорам?
Оё муассисаи ман бехатар аст? Оё дар муассисаи ман ягон муҳите ҳаст, ки бехатарӣ эҳсос нашавад?
Оё мо берун аз синфхонаҳо дарс мегузарем?
Оё дар берун дарс гузаштан мумкин аст? Оё ман мехостам дар берун дарс дошта бошам ва кадом фанҳоро?
Оё ягон долон ё гӯшае ҳаст, ки метавонист ҷойи хубе барои хондан ё истироҳат кардан бошад?
Оё ягон минтақаи ором дастрас аст? Онро тавсиф кунед.
Оё синфхонаам ба ман маъқул аст? Оё мактабам ба ман маъқул аст?
Чӣ кор кунам, то ин фазо ба ман писанд бошад?
Оё ба ман иҷозат дода шудааст ё маро ташвиқ мекунанд, ки дар бораи чизҳое, ки дар синфхона ва мактабам тағйир додан мехоҳам, пешниҳод кунам?
Ман чӣ пешниҳод(ҳо) кардан мехоҳам?

Замимаи 2

Ҷадвали қарорҳо

Ҷадвали қарорҳои зеринро баррасӣ кунед:

- Кадом сиёсатҳои кунунии муассиса истифодаи тағйирпазири муҳитро маҳдуд мекунанд?
- Ҳар як талабот чӣ гуна паём мефиристад?
- Мо чӣ гуна паёмҳои алтернативӣ фиристода метавонем? Чӣ тавр?

Дар зери ҳар як талаботи муассиса мисолҳои бештар ва/ё самтҳои сиёсати бештар илова кунед.

Самти талаботи муассиса	Таҷрибаи кунунӣ	Варианти нави роҳбарият
Қоидаҳои тарҳбандии синфхона	Интизор меравад, ки ҳамаи синфхонаҳо қаторҳоро истифода баранд	Иҷозат додани интихоби тарҳбандӣ дар асоси ҳадафҳои дарс
Дар поён мисолҳои бештари таҷриба ва вариантҳоро илова кунед:		
Қоидаҳои тарҳбандии синфхона		
Қоидаҳои тарҳбандии синфхона		

Самти талаботи муассиса	Таҷрибаи кунунӣ	Варианти нави роҳбарият
Истифодаи девор	Танҳо ороиш	Ба намоишгоҳҳои таълимӣ ва корҳои эҷодии хонандагон афзалият додан
Дар поён мисолҳои бештари таҷриба ва вариантҳоро илова кунед:		
Истифодаи девор		
Истифодаи девор		

Самти талаботи муассиса	Таҷрибаи кунунӣ	Варианти нави роҳбарият
Истифодаи долон	Истифода барои таълим ё хонандагон манъ аст	Ҷудо кардани фазо барои омӯзиши ором ё намоишгоҳҳо
Дар поён мисолҳои бештари таҷриба ва вариантҳоро илова кунед:		
Истифодаи долон		
Истифодаи долон		

Самти талаботи муассиса	Таҷрибаи кунунӣ	Варианти нави роҳбарият
Дастрасӣ ба муҳити беруна	Кам истифода мешавад ё баста аст	Ҳамгиро кардан ба дарсҳои илм, хониш ё ҳаракат
Дар поён мисолҳои бештари таҷриба ва вариантҳоро илова кунед:		
Дастрасӣ ба муҳити беруна		
Дастрасӣ ба муҳити беруна		

Самти талаботи муассиса	Таҷрибаи кунунӣ	Варианти нави роҳбарият
Дар поён мисолҳои самтҳои нави сиёсат, таҷриба ва вариантҳоро илова кунед:		

Замимаи 3

Қолаби харитасозии муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ

Аз харитаи пешниҳодшудаи муассиса истифода баред (ё агар дастрас набошад, тарҳбандии муассисаи худро кашед).

Харитасозии мактаб ва супориши тарҳрезӣ

Ҳадди ақал ду фазоро берун аз синфхона муайян кунед (деворҳо, долонҳо, зинапояҳо, даромадгоҳҳо, гӯшаҳо ё майдончаҳои беруна).

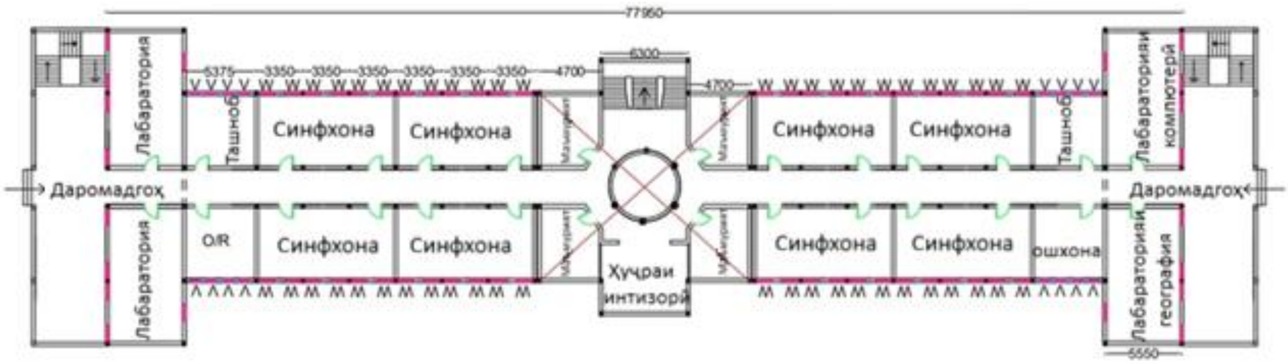

Харитасозии мактаб ва супориши тарҳрезӣ

Фазои 1:	**Фазои 2:**
Дар он ҷо чӣ гуна омӯзиш сурат мегирад? Омӯзиши ғайрирасмиро муфассал тавсиф кунед.	**Дар он ҷо чӣ гуна омӯзиш сурат мегирад?** Омӯзиши ғайрирасмиро муфассал тавсиф кунед.
Хонандагон дар он фазо чиро мебинанд, иҷро мекунанд ё чӣ саҳм мегузоранд?	**Хонандагон дар он фазо чиро мебинанд, иҷро мекунанд ё чӣ саҳм мегузоранд?**
Мақсади омӯзиш чист? Ҳар як фазо бояд ба мақсади таълимӣ хизмат кунад.	**Мақсади омӯзиш чист?** Ҳар як фазо бояд ба мақсади таълимӣ хизмат кунад.

Замимаи 4

Нақшаи такмили муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ

Дар зери афзалиятҳои такмили муассиса паёмҳои нав нависед:

Афзалияти такмили муассиса	
Таълим	"Омӯзгорон муҳитро барои дастгирии омӯзиши фаъол тағйирпазирона истифода хоҳанд бурд."
Таълим	
Таълим	
Таълим	
Ҷалби хонандагон	"Деворҳо ва минтақаҳои муштарак садо ва саҳми хонандагонро инъикос хоҳанд кард."
Ҷалби хонандагон	
Ҷалби хонандагон	
Ҷалби хонандагон	
Баробарӣ ва фарогирӣ	"Ҳамаи синфхонаҳо дастгириҳои намоёнро барои ҳамаи хонандагон дар бар мегиранд."
Баробарӣ ва фарогирӣ	
Баробарӣ ва фарогирӣ	
Баробарӣ ва фарогирӣ	
Фарҳанги муассиса	"Омӯзгорон дар як чоряк як навоварии марбут ба фазоро мубодила хоҳанд кард."
Фарҳанги муассиса	
Фарҳанги муассиса	
Фарҳанги муассиса	

Дар поён Афзалиятҳои нави такмили муассиса ва паёмҳои навро илова кунед:

Афзалияти такмили муассиса	**Паёми ҳамгироӣ**

МАВЗУИ 5

Аз муҳит то амал

Чиро донистан муҳим аст?

- Гузариш аз банақшагирӣ ба амалия бо фаъолиятҳои озмоишии камхавф оғоз намуданро, ки дар шароити кунунии мактаб имконпазиранд, талаб мекунад.
- Принсипи «Шакл аз функсия пайравӣ мекунад» — ё дар маориф, «Шакл аз омӯзиш пайравӣ мекунад» — тарҳрезии фазои физикиро бо ниёзҳои педагогӣ мувофиқ месозад.
- Муҳити таълимии вокунишкунанда ба таҷрибаҳои гуногуни таълим имкон медиҳад, ҷалби хонандагонро дастгирӣ мекунад ва соҳибии хонандагонро инъикос менамояд.
- Дастгирии роҳбарият барои имкон додани таҷриба ва ҳимояи таҷрибаҳои инноватсионӣ муҳим аст.
- Тағйироти хурд метавонанд фазоро бидуни буҷети калон, аксар вақт бо истифодаи эҷодкоронаи захираҳои мавҷуда, тағйир диҳанд.
- Тақвияти тарҳрезии якҷоя, ҳавасмандӣ, фарогирӣ ва ҷалб дар муҳити таълим.
- Амнияти ҳифзи эмотсионалӣ ва равонии хонандагон дар вақти навсозии муҳим.

Чиро бояд тавонист?

- Муайян кардани муҳитҳои камистифодашудаи муассиса ва тарҳрезии фаъолиятҳои озмоишии бехатар барои фаъолсозии онҳо.
- Табдил додани ҳадафҳои педагогӣ ба тағйироти муҳит, ки омӯзишро дастгирӣ мекунанд.
- Таҳияи нақшаи кӯтоҳ ва амалии тарҳрезии озмоишии бехатар бо истифода аз модели «Банақшагирӣ – Амал – Таҳлил».
- Ҷустуҷӯ ва таъмини дастгирии роҳбарият барои тағйироти пешниҳодшуда.
- Арзёбии самаранокии озмоишҳо ва мутобиқсозии мувофиқ.

Саволҳо барои муҳокима

- Чаро муҳим аст, ки корро аз озмоишҳои хурди камхавф оғоз кард, на аз тағйироти калонмиқёс?
- Арзёбии самаранокии озмоишҳо ва мутобиқ шудан ба он.
- Татбиқ кардани воситаҳои мушоҳида ва омӯзиши нуқтаи назари хонандагон.
- Мусоидат ба муҳокимаҳои фарогир барои ташвиқи нуқтаҳои назари хонандагон.
- Интихоби машғулиятҳои амалии банақшагирӣ, ки ба шароит ва захираҳои муассиса мувофиқанд.
- Баҳисоб гирифтани пешниҳодҳои хонандагон ҷиҳати такмили муҳити таълим бо нигоҳ доштани афзалиятҳои афкори педагогӣ.

НАТИҶАҲОИ ТАЪЛИМ

Пас аз омӯзиш шумо метавонед:

1. Нақши роҳбариятро дар имконпазир сохтани фаъолиятҳои озмоишии марбут ба муҳит эътироф кунед.
2. Аҳамияти оғоз карданро бо фаъолиятҳои озмоишии хурди камхавф дарк кунед.
3. Омӯзгоронро дар татбиқи таҷрибаҳои бехатар дастгирӣ намоед ва вақтро барои таҳлили тағйирот ҷудо кунед.

Муқаддима

Дар мавзуъҳои қаблӣ, мо омӯхтем, ки чӣ тавр муҳитро барои дастгирии таълим фаъол сохтан мумкин аст. Аммо, танҳо ғояҳо барои эҷоди тағйирот кофӣ нестанд, муҳим татбиқ аст.

Ин мавзуъ фосилаи байни илҳом ва амалро мепайвандад ва иштирокчиёнро барои тарҳрезии дахолатҳои озмоишии бехатар ва хурдмиқёс, ки метавонанд зуд санҷида шаванд, роҳнамоӣ мекунад.

Мо инчунин аҳамияти ҷалби хонандагонро дар такмили муҳит баррасӣ мекунем. Банақшагирии якҷоя бо хонандагон ин додани назорати пурра ё оғози таъмири гаронарзиш нест. Ин ҳамкории роҳнамоишаванда ва камхавф аст, ки дар он хонандагон ва омӯзгорон якҷоя барои беҳтар кардани фазое, ки дар он омӯзиш сурат мегирад, кор мекунанд. Ин раванд салоҳиятҳои калидии муошират, эҷодкорӣ, ҳалли масъалаҳоро рушд дода, ҳамзамон ҳисси мансубиятро эҷод мекунад.

Шарҳи мафҳумҳои асосӣ

«Шакл аз функсия пайравӣ мекунад» / «Шакл аз омӯзиш пайравӣ мекунад»

Шакли муҳит аз рӯйи мақсади пешбинишудаи он ташаккул ёбад. Дар соҳаи маориф, ниёзҳои омӯзиш бояд муайян кунанд, ки муҳитҳо чӣ гуна тарҳрезӣ ва ҷобаҷо карда мешаванд.

Муҳити таълимии ба омӯзгор нигаронидашуда– муҳите, ки дар он танҳо омӯзгор фаъолу хонандагон ғайрифаъоланд.

Муҳити таълимии ба омӯзиш нигаронидашуда – муҳите, ки омӯзгорро ҳамчун имкондиҳанда ё мусоидаткунандаи омӯзиш мегузорад ва хонандагон иштирокчиёни фаъол буда, дорои мустақилият мебошанд.

Муҳити физикии таълимии вокунишкунанда – фазои таълимие, ки қобилияти қабули тағйиротро дорад ва ба равишҳои гуногуни таълим ва ниёзҳои хонандагон тағйирпазирона мутобиқ мешавад.

Муҳити физикии таълимии беҷавоб – фазои ғайритағйирпазирест, ки имконияти истифодабарандагонро маҳдуд мекунад.

Тағйироти хурд – Тағйироти хурди мақсаднок дар муҳити таълим, ки барои беҳтар кардани таълим ва омӯзиш бидуни талаб кардани захираҳои калон пешбинӣ шудааст.

Банақшагирии якҷоя бо хонандагон: - раванди муштараки омӯзгорон ва хонандагон барои ташаккули муҳити таълим.

Садои хонанда: Иштироки фаъоли хонандагон дар изҳори идеяҳо, афзалиятҳо.

Амнияти эмотсионалӣ: Ҳолате, ки дар он иштирокчиён худро эҳтиромшуда эҳсос мекунанд ва метавонанд бидуни тарси масхара ё оқибатҳои манфӣ ғояҳои худро мубодила кунанд.

Маҷмӯи воситаҳо барои ҷалби хонандагон: Маҷмӯи воситаҳои амалӣ (масалан, сайри муҳит, девори ғояҳо, тарҳкашӣ ва пешниҳод), ки омӯзгорон метавонанд барои ҷамъоварии фикру андешаҳои хонандагон истифода баранд.

МАШҒУЛИЯТИ 1

НАТИҶАҲОИ ТАЪЛИМ:

1. Барои оғози таҷрибаҳои амалии тарҳрезии нави муҳит эътимод пайдо кардан.
2. Аҳамияти оғоз карданро бо фаъолиятҳои озмоишии хурди камхавф дарк кардан.
3. Иштироки фаъоли хонандагонро дар изҳори идеяҳо, афзалиятҳо, тарҳрезии якҷоя таъмин кардан.

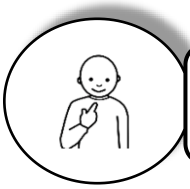

АЗ МИСОЛҲОИ ОДӢ ОҒОЗ МЕКУНЕМ

Чиро медонед ва мефаҳмед?

Шакли кор: *андешаронии инфиродӣ ё гурӯҳӣ дар бораи дуруст ё нодуруст будани изҳорот:*

- Тағйирот дар муҳити таълим бояд калон бошанд, то муҳим бошанд.
- Агар он дарҳол кор накунад, пас ин таҷрибаи ноком аст.
- Танҳо муассисаҳои хуб маблағгузоришаванда метавонанд муҳитро барои омӯзиш аз нав тарҳрезӣ кунанд.
- Хонандагон бояд дар фаъолсозии муҳити таълим иштирок кунанд.

Дар гурӯҳҳо муҳокима кунед:

- Дар айни замон хонандагон дар тағйири фазои синфхона ё муассисаи шумо чӣ қадар саҳм доранд?
- Ҷалби хонандагон ба қарорҳои марбут ба фазо чӣ манфиатҳо оварда метавонад?

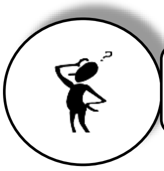

ЧИРО БОЯД ДОНЕД?

Варақаи иттилоотии 3.1-ро бо диққат хонед, сипас сатҳи фаҳмиши худро тавассути варақаи худбаҳодиҳии 3.1. санҷед.

Варақаи иттилоотии 3.1

Шакл аз функсия пайравӣ мекунад”

«Шакл аз функсия пайравӣ мекунад» як принсипи тарҳрезист, ки мегӯяд, намуди зоҳирӣ ва сохтори бино ё объект бояд пеш аз ҳама ба мақсад ё функсияи пешбинишудаи он алоқаманд бошад. Он пешниҳод мекунад, ки тарҳрезӣ бояд аз рӯи ниёзҳо ва фаъолиятҳое, ки дар дохили объект ё бо он сурат мегиранд, пеш бурда шавад, на ин ки аввал ба эстетика ё ороиш тамаркуз карда шавад. Инибораро меъмор Луис Салливан дар охири асри 19 ва аввали асри 20 маъмул кардааст.

Дар асл, «Шакл аз функсия пайравӣ мекунад» маънои онро дорад, ки тарҳи объект бояд посухи мустақим ба истифодаи пешбинишудаи он бошад ва амалию самаранок будани онро таъмин намояд. Дар шароити мо, ин маънои онро дорад, ки тарҳи бинои мактаб ва фазои таълим бояд ба функсияи омӯзиш ва таълим пайравӣ кунад. Мо аз «Шакл аз функсия пайравӣ мекунад» ба «Шакл аз омӯзиш пайравӣ мекунад» мегузарем.

Консепсияҳои зерин нишон медиҳад, ки чӣ тавр муҳит ба ниёзҳои педагогика мутобиқ мешавад ва мо ҳама чӣ кор карда метавонем, то дар муҳити физикии таълим тағйироти муҳим ворид созем.

Табдил додани таълим ба муҳит

Терри Уайт, муҳаққиқ аз Британияи Кабир, чунин хотиррасон мекунад: «Муҳит бояд ба омӯзиш хизмат кунад». Мо бояд аз таълим оғоз кунем, сипас муҳити худро мувофиқ созем. Ин як гунаи дигари консепсияи «Шакл аз функсия пайравӣ мекунад» аст. Терри Уайт рӯйхати ҳадафҳои педагогиро тартиб додааст, ки бо як мисол аз муҳити таълим алоқаманд аст, то нишон диҳад, ки чӣ тавр фазо бояд ба омӯзиш хизмат кунад ва чӣ тавр «Шакл аз омӯзиш пайравӣ мекунад».

Ҳадафи педагогӣ	Намунаи тарҳрезии муҳит
Омӯзиши ба таҳқиқот асосёфта	Гӯшаҳои захиравӣ, минтақаҳои тағйирпазир
Омӯзиши таҳти роҳбарии хонанда	Нишастҳои интихобӣ
Ҳамкорӣ	Мизҳо барои гурӯҳҳо, сатҳҳои мувофиқ барои навиштан
Метакогнитсия ва таҳлил	Гӯшаҳои ором, намоиши пешрафт
Омӯзиши ҳамдигарӣ	Минтақаҳои кушод бо тарҳбандӣ тағйирпазири омӯзгор

Муҳити вокунишкунанда ва беҷавоб (Чаҳорчӯбаи OECD)

Чаҳорчӯбаи «Ташкилоти ҳамкории иқтисодӣ ва рушд (OECD)» ба мо дар арзёбии он кумак мекунад, ки оё муҳити муассиса омӯзишро дастгирӣ мекунад ё маҳдуд месозад. Ин чаҳорчӯба ду параметри васеъро истифода мебарад ва чунин тавсиф мекунад:

а) муҳити педагогӣ

б) муҳити физикӣ. Он муҳокима мекунад, ки оё муҳити таълим ба омӯзгор нигаронида шудааст ё ба омӯзиш, ва оё муҳити физикии таълим вокунишкунанда аст ё беҷавоб. Як муассисаи мушаххас метавонад дар биное, ки ба ниёзҳои он вокунишкунанда ё беҷавоб аст, ба хонанда ё ба омӯзгор нигаронида шуда бошад.

Муҳити таълимии ба омӯзгор нигаронидашуда муҳитест, ки дар он омӯзгор «коршинос» аст, дониш муайян аст, бо барномаи таълимии соҳаҳои донишеро, ки хонанда бояд омӯзад, ба таври маҳдуд муайян мекунад, хонандагон ғайрифаъоланд ва нишаста дониш мегиранд ва онҳо барои ҷудо кардани «онҳое, ки медонанд» аз «онҳое, ки намедонанд» арзёбӣ мешаванд. Аз ҷиҳати муҳити таълимӣ, инро метавон ҳамчун синфхонаҳои пӯшида бо мизҳои дар қаторҳо чидашуда, ки ба мизи омӯзгор ва тахтаи сафед нигаронида шудаанд, тавсиф кард.

Баръакс, муҳити ба хонанда ё омӯзиш нигаронидашуда омӯзгорро бештар ҳамчун имкондиҳанда ё мусоидаткунандаи омӯзиш мегузорад, ки дар он дониш ҳамчун чизи доимо таҳаввулёбанда эътироф мешавад. Ба ҷои танҳо додани далелҳо, омӯзгор хонандагонро ба таҳқиқ ва кашфиёт ташвиқ мекунад. Аз ин рӯ, хонанда иштирокчии фаъол аст ва ба ӯ мустақилият дода мешавад.

Муҳити физикии таълимии вокунишкунанда муҳитест, ки қобилияти қабули тағйиротро дорад ва дар он барои истифодабарандагон ворид кардани тағйирот осон аст. Баръакс, муҳити таълимии беҷавоб муҳитест, ки имкони истифодабарандагонро маҳдуд мекунад ва тағйирнопазир аст.

Хусусиятҳои муҳити таълимии вокунишкунанда ва беҷавоб

Муҳити вокунишкунанда	Муҳити беҷавоб
Мебели ҷойивазшаванда	Мебели мустаҳкам ва вазнин
Имкониятҳои гурӯҳбандии тағйирпазир	Танҳо қаторҳои рӯ ба рӯ ба лавҳи синф
Ҳаракатнокии омӯзгор	Долонҳои танг, дастрасии маҳдуд
Намоишгоҳҳои таълимии намоён	Деворҳои холӣ ё бетартиб
Дастрасӣ ба майдончаҳои беруна	Фазои беруна баста ё истифоданашуда
Соҳибии хонандагон ба фазо	Муҳитҳое, ки танҳо аз ҷониби маъмурият назорат мешаванд

Ду ҷанбаи вокунишкунандагӣ ва ба омӯзиш/таълим нигаронидашударо метавон барои харитасозии муассисаҳо дар як ҷадвали сода муттаҳид кард. Як муассисаи мушаххас метавонад дар биное, ки ба ниёзҳои он вокунишкунанда ё беҷавоб аст, ба омӯзиш ё ба таълим нигаронида шуда бошад. Дар асл, муассисаҳо дар як нуқтаи байни ба таълим нигаронидашуда ва ба омӯзиш нигаронидашуда ҷойгир хоҳанд шуд. Ба ҳамин монанд, биноҳое, ки онҳо истифода мебаранд, метавонанд камтар ё бештар вокунишкунанда бошанд.

Ҷадвал (матритса) барои харитасозии мисолҳои амалӣ аз рӯйи ду ҷанбаи вокунишкунандагӣ ва ба омӯзиш/таълим нигаронидашуда

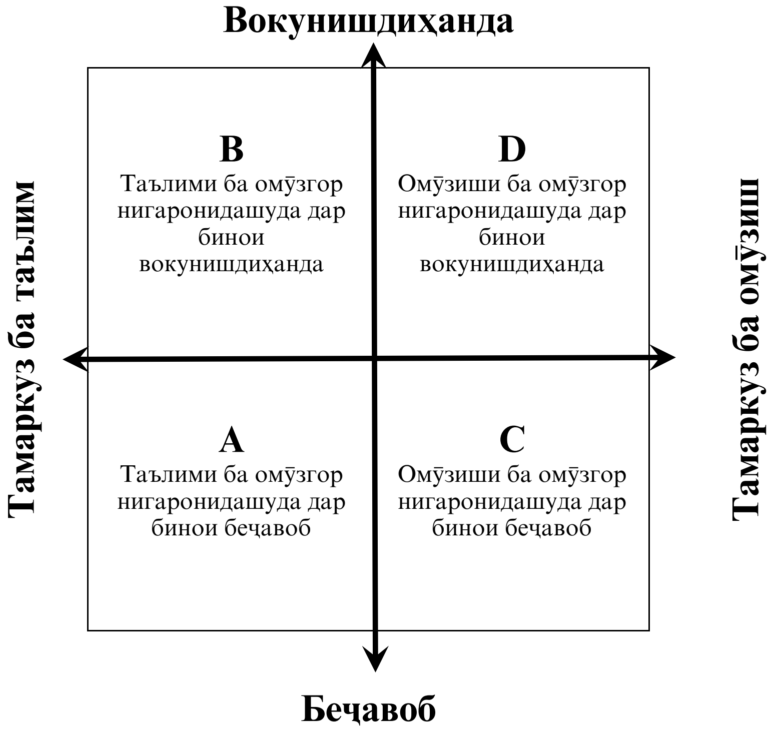

На ҳама тағйирот ба инфрасохтор ниёз дорад. Бисёр хусусиятҳои вокунишкунанда аз рафтор ва нияти омӯзгор бармеоянд

Тарҳрезии якҷоя

Дар бисёр муассисаҳо, тарҳрезии якҷоя аз амалҳои сода оғоз мешавад: ҷамъоварии фикру мулоҳизаҳои хонандагон, ҷалби онҳо ба интихоби намоишгоҳҳо ё аз нав андешидани тарзи ҷойгиркунии мебел. Бо мурури замон, ин амалҳо фарҳангро аз «соҳибии омӯзгор» ба «соҳибии муштарак» иваз мекунанд, ки дар он муҳит тамоми ҷомеаро инъикос менамояд.

Ҷанбаҳои тарҳрезии якҷоя аз мактабҳои саросари ҷаҳон:

- Мактаби ибтидоии Сент-Йоҳан (Швейтсария): хонандагон дар қабули қарорҳо дар бораи тарҳбандӣ ва истифода иштирок мекунанд
- Мактаби Агора (Нидерландия): хонандагон лоиҳаҳо ва тартиби ҷойгиркунии фазоро якҷоя эҷод карданд
- Гимназияи Кэмпбелтаун (Шотландия): ғояҳо аз ҷониби хонандагон ва омӯзгорон тавлид шуданд; хонандагон дар бораи истифодаи фазо қарор қабул карда, тарҳбандии ниҳоиро аз вариантҳои таҳиякардаи меъморон интихоб намуданд
- Мактаби METI (Бангладеш): саҳми хонандагон дар тарҳрезии муҳит
- Мактабҳои барномаи «Тарҳрезӣ барои омӯзиши беҳтар» (DfBL), Афина (Юнон): семинарҳо бо хонандагон ва омӯзгорон таҳти роҳбарии меъморон; хонандагон фазоҳоро якҷоя тарҳрезӣ карданд; хонандагон курсии наверо барои истифода дар тарҳбандии даврашакл тарҳрезӣ ва сохтанд.

Тағйироти хурд

Аз рӯйхати тағйироти хурд, ки дар замима омадааст, истифода баред. Ин рӯйхати тахминии тағйироти хурдест, ки синфхонаҳо ва/ё фазоҳои камистифодашударо фаъол месозанд – яъне тағйироти хурди мақсаднок дар муҳити таълим, ки барои беҳтар кардани таълим ва омӯзиш бидуни талаб кардани захираҳои калон пешбинӣ шудааст.

Саволҳои умумӣ:

- Оё ягон тағйироти хурди дигаре ҳаст, ки шумо мехоҳед ба ин рӯйхат дохил кунед?
- Агар шумо хонанда мебудед, кадом тағйироти хурд барои шумо ва ҳамсинфонатон муфидтар мебуд?
- Татбиқи кадом тағйироти хурд дар муассисаи шумо осонтар аст? Чаро?
- Татбиқи кадом тағйироти хурд дар муассисаи шумо мушкилтар аст? Чаро?, 2 тағйироти хурдро интихоб кунед: яке аз тарҳбандӣ синфхонаҳо ва дигаре аз боқимондаи рӯйхат.

Саволҳо барои тағйироти хурди интихобшуда:

- Ин кадом натиҷаи омӯзишро дастгирӣ мекунад?
- Шумо чиро тасдиқ ё ташвиқ хоҳед кард?

Маҷмӯи воситаҳо: нуқтаҳои оғози тарҳрезии якҷояи хонандагон

Барои оғози ҷалби хонандагон ва даъват кардани онҳо ба саҳмгузорӣ ва соҳибӣ аз ғояҳои зерин истифода баред.

Дахолат / ғоя	**Тавсиф**
Сайри муҳит:	Хонандагон минтақаҳоеро, ки дар онҳо худро мутаваҷҷеҳ, парешонхотир ё кунҷков ҳис мекунанд, мушоҳида ва шарҳ медиҳанд. Сипас омӯзгорон хонандагонро даъват мекунанд, ки дар асоси таҳлилҳои муштарак такмилҳоро пешниҳод кунанд.
Тарҳкашӣ ва пешниҳод:	Хонандагон тарҳҳои эҳтимолии навро барои гӯшаҳо, тартиби ҷойгиркунии мебел ё намоишгоҳҳо мекашанд. Ин метавонад бо мавзуъҳои фаннӣ алоқаманд бошад.
Девори идеяҳо (дар асоси ишора):	Тахтаи пешниҳодҳои ивазшаванда, ки дар он хонандагон дар посух ба саволҳои мушаххас барои беҳтар кардани синфхона ё долон ғояҳои худро ҷойгир мекунанд (масалан, «Чӣ чиз омӯзишро дар ин муҳит осонтар мекард?»).
Ивазкунии намоишгоҳҳо:	Гурӯҳҳои хурд намоишгоҳҳои синфхонаро (масалан, деворҳои луғат, плакатҳои таҳқиқотӣ) интихоб ва иваз мекунанд бо як қайди таҳлилӣ: «Чаро мо инро интихоб кардем».
Гӯшаи савол:	Хонандагон ҳар ҳафта дар бораи мавзуъҳои омӯзишӣ саволҳо мегузоранд (масалан, «Чаро барои сабзидани растаниҳо ба мо рӯшноӣ лозим аст?»), ки ҳамсолон метавонанд ба онҳо ҷавоб диҳанд.
Девор ё гӯшаи аксҳои хонандагон:	Хонандагон аксҳои худро (ё аксҳои инфиродӣ ё аз фаъолиятҳои гурӯҳӣ) дар девор, долон ё гӯша меовезанд. Онҳо дар бораи аксҳо паёмҳои асосӣ илова мекунанд ва ҳар моҳ онҳоро иваз мекунанд.
Гӯшаи медиа:	Хонандагон як муҳити мушаххасро дар муассиса «ороиш» медиҳанд, то онро барои сабти видеоҳо вобаста ба як ҳолати омӯзишӣ ё мушкилот истифода баранд. Видеоҳо ба тамоми синф нишон дода мешаванд.

Ҷамъбаст: хулосаҳои асосӣ

Бардоштҳои асосӣ

- «Шакл аз функсия пайравӣ мекунад» – дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, ин маънои «Шакл аз омӯзиш пайравӣ мекунад»-ро дорад.
- Дастгирии роҳбарият ба суръатбахшӣ мусоидат мекунад.
- Тасдиқи роҳбарият барои устувор ва васеъ кардани навовариҳои муваффақ кумак мерасонад.
- Оғози хурд ба омӯзгорон имкон медиҳад, ки бидуни хатари ҷиддӣ санҷиш гузаронанд, такмил диҳанд ва суръат бахшанд.
- Тарҳрезии якҷояи хонандагон ҳавасмандӣ, фарогирӣ ва ҷалбро тақвият дода, соҳибӣ ва масъулиятро эҷод мекунад.

Нақши директорони мактаб:

- Ба тағйирот иҷозат диҳед ва онҳоро дастгирӣ кунед.
- Омӯзгоронро ташвиқ кунед, ки аз хурд оғоз кунанд ва озмоиш гузаронанд.
- Ҳар як озмоишро ҳамчун имконият барои мушоҳида, таҳлил ва мутобиқшавӣ истифода баред.

Саволҳо барои робитаи мутақобила

Дар бораи муҳтаво:

- Чӣ тавр муҳити вокунишкунанда метавонад озмоишҳои таълимиро дар муассисаи шумо беҳтар созад?
- Тафовутҳои асосии байни муҳити вокунишкунанда ва беҷавоб дар шароити шумо кадомҳоянд?
- «Тарҳрезии якҷояи хонандагон» дар мазмуни муҳити таълим чӣ маъно дорад? Манфиатҳои он кадомҳоянд?
- Аз тарҳрезии якҷояи хонандагон чӣ гуна хатарҳо ё мушкилот ба миён омада метавонанд ва онҳоро чӣ гуна метавон идора кард?
- Кадом воситаҳоро барои ҷалби хонандагон шумо ҳоло метавонед ба ҳамкоратон тавсиф ва шарҳ диҳед?

Аз андеша ба амалия:

- Кадом як муҳити ягонаро дар муассисаи худ шумо метавонед аввал фаъол созед ва ин корро чӣ тавр мекунед?
- Дар бораи як муҳит дар муассисаи худ фикр кунед — он дар айни замон ба хонандагон чӣ гуна паём «мефиристад»?
- Кадом машғулияти тарҳрезии якҷояро аз маҷмӯи воситаҳои имрӯза метавон дар он фазо санҷид? Чаро?
- Шумо воситаи ҷалби хонандагонро чӣ гуна мутобиқ мекардед, то ба захираҳо ва фарҳанги муассиса мувофиқат кунад?
- Як муҳити калон/умумиро дар муассисаи худ муайян кунед (масалан, толори бисёрмақсад, маҷлисгоҳ). Оё шумо ҷудо кардани ин фазоро ба синфҳои гуногун дар рӯзҳо/вақтҳои гуногун барои истифодаи таҷрибавии тарҳбандиҳои гуногун баррасӣ мекардед?
- Шумо суҳбатро дар бораи таълими даставӣ дар муассисаи худ чӣ гуна оғоз мекардед?

- Агар дар муассисаи шумо фазои калон/умумӣ (масалан, толори бисёрмақсад, маҷлисгоҳ) мавҷуд бошад, оё шумо ба таълими дастaвӣ дар муассисаи худ иҷозат медодед?
- Рӯйхати захираҳои дастрасро, аз ҷумла мебелро, ки метавонанд дар ҳама гуна фаъолияти тарҳрезии нави муассиса истифода шаванд, омода кунед. Омӯзгоронро дар бораи захираҳои дастрас огоҳ созед.

Нукта барои рушди шахсӣ:

- Барои дастгирии таҷриба бо фазо шумо бояд кадом тарсҳо ё тахминҳоро дар худ зери шубҳа гузоред?
- Қадами аввалини хурде, ки шумо барои ташвиқи тарҳрезии якҷоя дар мактаби худ мегузоред, кадом аст?
- Кӣ метавонад дар амалӣ шудани ин кор шарики шумо бошад?
- Дар моҳи оянда барои мусоидат ба раванди фаъолсозии муҳит ва/ё тарҳрезии якҷоя чӣ кор хоҳед кард?
- Шумо робитаи мутақобиларо аз омӯзгорон ва хонандагон чӣ гуна ҷамъ меоред ва таъсири онро чӣ гуна чен мекунед?

ХУДБАҲОДИҲӢ: ЧӢ ДАР ХОТИРАМ МОНД, ЧИРО ФАҲМИДАМ?

Варақаи худбаҳодиҳии 5.2

Дар дафтари худ ба саволҳои зерин ҷавоб нависед:

Шумо дар бораи оғоз кардани фаъолиятҳои озмоишии хурди камхавф бо мақсади беҳтар кардани муҳити таълим ва таҷрибаи омӯзиш чӣ фикр доред? (Баъзе бартариятҳо ва камбудиҳоро, агар бошанд, муҳокима кунед)
Дастгирии роҳбарият барои таҷриба кардани чунин тағйиротҳои хурдмиқёс то чӣ андоза муҳим аст? (Фикрҳои худро дар бораи баррасӣ бо директори муассиса ё мушовир пешниҳод кунед)

Барои мубодилаи ҷавобҳои худ бо дигар иштирокдорон омода бошед.

ЗАМИМАИ 1

Рӯйхати тағйироти хурд барои муассисаҳои таълимӣ

Ин рӯйхат хулосаи мисолҳои гуногунест, ки дар давоми ин омӯзиш баррасӣ шудаанд. Он метавонад ба омӯзгорон, мушовирон ва директорони муассисаҳо дар равона кардани саъю кӯшишҳо ба тағйироти муҳим дар биноҳои муассисаи худ кумак расонад. Рӯйхати тағйироти хурд тахминӣ буда, пурра нест.

Консепсия	Намунаҳои тағйироти хурдҳо
Тарҳбандии мебел дар синфхона	Шакли U Кори гурӯҳӣ Кори инфиродӣ Минтақабандӣ: ҳал кардан – таҳқиқ кардан – мубодила кардан Шакли L Услуби рӯнамоӣ [тарҳбандӣ анъанавӣ]
Деворҳо	Ҷадвалҳои такягоҳӣ Деворҳо барои луғат Деворҳои галерея Минтақаҳои робитаи мутақобилаи байниҳамдигарӣ Гӯшаҳои савол
Шифтҳо	Маводи визуалӣ, ки ба омӯзиш алоқаманданд
Долонҳо / Толорҳо	Пайроҳаҳои математикӣ ё илмӣ Галереяҳои хронологӣ Истгоҳҳои хониш ё таҳқиқот Деворҳои савол бо ишораҳои ивазшаванда Минтақаҳои ором Гӯшаи омӯзиши мустақилона Гӯшаи «Худ бисоз»
Зинапояҳо	Зинаҳои хониш Пайдарпайии математикӣ Пайроҳаҳои зарбулмасал Китобхонаи зинапоягӣ
Даромадгоҳҳо	Гӯшаҳои истиқбол Истгоҳҳои таҳлил Маводи визуалӣ бо навиштаҷоти «хуш омадед» ба забонҳои гуногун Маводи визуалии бо арзишҳо
Гӯшаҳои мавзуӣ	Гӯшаи медиа Гӯшаи хониш Гӯшаи санъат/ифодаи худ Гӯшаи Ватан Гӯшаи арзишҳо
Омӯзиш дар берун	Машғулиятҳои фаннӣ дар берун Гӯшаи синфхонаи «сабз» (растаниҳои аз ҷониби хонандагон парваришшуда) Минтақаҳои истироҳат дар берун Синфхонаи пурра дар берун Минтақаҳои мушоҳидаи илмӣ Супоришҳои гуруҳӣ барои ҳалли масъалаҳо Ҳаракат ва бозиҳо барои саводнокӣ ва ҳисоб Драма ва қиссагӯйӣ

Тафсилоти баъзе ғояҳо:

Девор/лавҳаи «тавсияҳо барои мактаб»	Лавҳаи «Идеяи ман барои мактаби ман» Лавҳаи пешниҳодҳо / қуттии почта Девори идеяҳо: «Чӣ чиз ин фазоро беҳтар мекард?» Қуттии пешниҳодҳои беном ё шакли онлайнии «Садои муҳит»
Деворҳо/тахтаҳои мавзӯӣ	Девор бо саволҳои ҳафтаина Лавҳаи «Саволи ҳафта» «Саволи рӯз» дар даромадгоҳ Лавҳаи «Саволҳои беҷавоб» Галереяи «Саволҳои ғайриимкон» Тахтаи маҳоратҳои «Ман метавонам…» Девори идеяҳо (дар асоси ишора) Лавҳаи «Ман имрӯз омӯхтам…» «Тахтаи кашфиёт»: дар бораи донишҳои нав Девори «Хатогиҳо ин рушд аст» Лавҳаи «Чаро ин муҳим аст» Лавҳа/девори «Сухани ҳафта» Девор ё гӯша бо аксҳои хонандагон Аксҳо/корҳои эҷодии хонандагон дар деворҳо

Андешаҳои худро илова кунед:

Замимаи 2

Воситаҳо барои ҷалби хонандагон

Воситаҳо барои ҷалби хонандагон: чӣ гуна вазъияти кунуниро арзёбӣ кардан мумкин аст.

Восита	Тавсиф
Мактаб аз нигоҳи хонандагон:	Хонандагон ба саволҳои «Мактаб аз нигоҳи хонандагон» ҷавоб медиҳанд. Ин метавонад як пурсиши хонандагон бошад.
Сайри муҳит бо хонандагон:	Хонандагон сайр мекунанд, мушоҳида менамоянд ва минтақаҳоеро, ки дар онҳо худро мутаваҷҷеҳ, парешонхотир ё кунҷков ҳис мекунанд, шарҳ медиҳанд. Шарҳҳо дар варақаи мушоҳида сабт карда мешаванд.
Мусоҳибаҳои хурд:	Омӯзгор бо хонандагон дар бораи муҳити таълимӣ ва эҳсосоти онҳо мусоҳибаҳои инфиродӣ мегузаронад. Интихобан, омӯзгор ин супоришро ба хонанда(гон) медиҳад ва онҳо посухҳои ҷамъоваришударо муаррифӣ мекунанд.
Фокус-гурӯҳҳо:	Омӯзгор муҳокимаҳои гурӯҳҳои фокусиро байни хонандагон дар бораи тарҳбандии муҳити таълими онҳо барандагӣ мекунад. Интихобан, омӯзгор ин супоришро ба хонанда(гон) медиҳад ва онҳо посухҳои ҷамъоваришударо муаррифӣ мекунанд.

Воситаҳо барои ҷалби хонандагон: чӣ гуна такмилот ва/ё тағйироти хурдро пешниҳод кардан мумкин аст.

Восита	Тавсиф
Тахтаи «Идеяи ман барои мактаби ман»:	Дар дохили синфхона (ё дар ягон ҷойи дигар) тахтае насб кунед, ки дар он хонандагон метавонанд ҳар гуна ғояи худро барои овезанд. Онро метавон «тахтаи пешниҳодҳо» ё тахтаи «Ғояи ман барои мактаби ман» номид. Интихобан, чунин ғояҳоро метавон дар дохили қуттӣ/қуттии почта ҷойгир кард.
Омӯзиши маҷмуи воситаҳо бо нуктаҳои оғоз:	Хонандагон ва омӯзгор маҷмуи воситаҳоро бо нуктаҳои оғози тарҳрезии якҷояи хонандагон муҳокима мекунанд ва оид ба чӣ гуна оғоз кардани таҷриба ба мувофиқа меоянд. Онҳо метавонанд ба рӯйхати тағйироти хурд муроҷиат кунанд.
Супориш доир ба тарҳрезии муҳит:	Омӯзгор ба хонандагон дар бораи чӣ гуна беҳтар кардани муҳити таълим супориш медиҳад. Лоиҳа метавонад ба тарҳбандии синфхона ё муҳитҳои берун аз синфхона тамаркуз кунад, ё ягон тамаркузи мушаххас надошта бошад. Хонандагон масъалаҳо ва дархостҳои худро муҳокима мекунанд, “Ангезиши зеҳнӣ” анҷом медиҳанд ва пешниҳод(ҳои)-и худро ба омӯзгор муаррифӣ мекунанд.
Шурои ҳармоҳаи синф: «Мо чиро тағйир медиҳем?»	Хонандагон ғояҳоро дар бораи он ки дар синфхона ва/ё муассисаи худ чиро тағйир диҳанд, муҳокима ва мувофиқа мекунанд.

Вариантҳои воситаҳои дар боло зикршуда дар бар мегиранд:

- Хонандагон бо харитаи муассиса дар муассиса сайр мекунанд ва аз он барои қайд кардан дар бораи муҳит(ҳо) истифода мебаранд. Хонандагон идеяҳоро таҳия мекунанд.
- Хонандагон видеоҳои кӯтоҳро дар бораи «Тавсияи ман барои мактаби ман» ё «Ҷойи дӯстдоштаи ман дар мактаб» эҷод мекунанд.

МАВЗУИ 6

Тарҳрезии муҳити таълим (фазои таълим) бо методологияи «тафаккури тарроҳӣ»

Чиро донистан муҳим аст?

- Тафаккури тарроҳӣ як методологияи ба хонанда нигаронидашудаи ҳалли масъалаҳост, ки метавонад барои тарҳрезии муштарак бо хонандагон фазои таълим таҳти роҳбарии хонандагон мутобиқ карда шавад.
- Ин раванд аз муайян кардани мушкилот (кашф кардан), ба тавлиди роҳҳои ҳал (тарҳрезӣ кардан) ва то санҷиши хурдмиқёс (санҷидан) мегузарад.
- Тарҳрезии муштараки самаранок аз соҳибии хонандагон ба таърифи мушкилот оғоз ёфта, прототипсозии такрорӣ ва таҳлилро дар бар мегирад.
- Нақши омӯзгор мусоидат кардан, роҳнамоӣ намудан ва фароҳам овардани муҳити бехатар барои таҳқиқ аст, на ин ки дикта кардани роҳҳои ҳал.
- Нақши директори муассиса дар иҷозати ташкил, вақт ва макони семинар, ҷалби омӯзгорон ба семинар, ва эътирофи пешниҳод

Чиро тавонистан муҳим аст?

- Таҳияи нақшаи озмоишии бехавфи хурд ва амалӣ бо истифода аз модели «Банақшагирӣ–Амал–Таҳлил».
- Роҳнамоӣ кардани хонандагон тавассути раванди содакардашудаи 3-қадами тафаккури тарроҳӣ.
- Мусоидат ба санҷишҳои бехавф ва хурдмиқёси ғояҳои тавлидкардаи хонандагон.
- Дастгирии хонандагон дар мушоҳида, ҷамъоварӣ ва таҳлили робитаи мутақобила дар бораи муҳит.
- Эҷоди фарҳанги синфхона, ки таҷриба ва такмили такрориро қадр мекунад.

Саволҳои барои баррасӣ

- Чӣ тавр директорони муассисаҳо метавонанд барои тарҳрезии якҷояи бо хонандагон ба эҷоди муҳити бехатар мусоидат кунанд?
- Чаро марҳилаи муайян кардани мушкилот дар тафаккури тарроҳӣ ин қадар муҳим аст?
- Чӣ тавр муассисаҳои захираи кам дошта метавонанд прототипсозӣ ва санҷишро бидуни буҷети калон татбиқ намоянд?
- Вақте ки ба хонандагон соҳибии тарҳрезии нави муҳит дода мешавад, чӣ гуна мушкилоти эҳтимолӣ ба миён меоянд ва онҳоро чӣ гуна метавон коҳиш дод?

НАТИҶАҲОИ ТАЪЛИМ

Пас аз омӯзиш шумо метавонед:

1. Аҳамияти таҷриба, прототипсозӣ, санҷиш ва такмили андешаро дар амал дарк кунед.
2. Раванди тафаккури тарроҳиро шарҳ диҳед.
3. Нақшаи кории роҳбарро, ки ба шароити муассиса мувофиқ аст, тарҳрезӣ кунед.
4. Равиши содакардашудаи тафаккури тарроҳиро барои банақшагирии машғулияти тарҳрезии муштарак таҳти роҳбарии хонандагон татбиқ намоед.

Муқаддима

Ин мавзуъ ба принсипҳои ҷалби хонандагон, ки дар машғулияти қаблӣ омӯхта шудаанд, такя намуда, методологияи тафаккури тарроҳиро ҳамчун воситаи амалӣ барои роҳнамоии ҳам-тарҳрезии муҳити таълим таҳти роҳбарии хонандагон муаррифӣ мекунад. Ҳарду семинар намунаи он мебошанд, ки чӣ тавр хонандагон метавонанд ба таври амалӣ дар тарҳрезии муҳити таълими худ иштирок намоянд. Омӯзгорон дар оянда чунин семинарҳоро дар муассисаҳо мегузаронанд мекунанд, директорони муассисаҳо онҳоро дар ин самт дастгирӣ менамоянд. Мақсади ҳарду семинар татбиқи як раванди сохторбандишуда дар бораи он аст, ки чӣ тавр хонандагон метавонанд мушкилотро муайян намоянд, роҳҳои ҳалро эҷод кунанд ва ғояҳои худро бо усули камхавф ва такроршаванда санҷанд. Муҳим аст, ки муҳите фароҳам оварда шавад, ки дар он хонандагон худро барои саҳми арзанда гузоштан ба муҳити таълимашон тавонманд ҳис кунанд.

Шарҳи мафҳумҳои асосӣ

Тафаккури тарроҳӣ – методологияи ҳалли масъалаҳо, ки ба ҳамдилӣ, эҷодкорӣ ва такроршавӣ нигаронида шуда, аксар вақт барои таҳияи ҳалли масъалаҳои ба истифодабаранда нигаронидашуда истифода мешавад.

Тарҳрезии муштарак бо хонандагон – раванди тарҳрезии муштарак, ки дар он истифодабарандагони ниҳоӣ (хонандагон) дар эҷоди роҳҳои ҳал фаъолона иштирок мекунанд.

Прототип – версияи сода ва аввалини роҳи ҳал, ки барои санҷиши ғояҳо пеш аз татбиқи пурра истифода мешавад.

Такроршавӣ – Раванди такмил додани роҳи ҳал тавассути давраҳои такрории санҷиш ва беҳтарсозӣ.

МАШҒУЛИЯТИ 1

НАТИҶАҲОИ ТАЪЛИМ:

1. Раванди тафаккури тарроҳиро шарҳ додан.

2. Аҳамияти таҷриба, прототипсозӣ, санҷиш ва такмили ғояро дар амал дарк кардан.

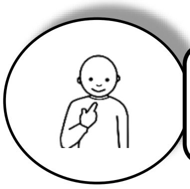

АЗ МИСОЛҲОИ ОДӢ ОҒОЗ МЕКУНЕМ

Чиро медонед ва мефаҳмед?

Тафаккури тарроҳӣ барои тарҳрезии муштарак бо хонандагон

Бо риояи қадамҳои кашф кардан (мушоҳида ва ҳамдилӣ), тарҳрезӣ кардан (тавлиди ғояҳо) ва санҷидан (озмоиши тағйирот), омӯзгорон метавонанд ба хонандагон имкон диҳанд, ки муҳити таълими худро фаъолона ташаккул диҳанд.

Қадамҳо	Тавсиф	Саволҳо барои андешаронӣ
Қадами 1: Кашф кардан:	**Хонандагон мушкилотеро, ки ҳал кардан мехоҳанд, муайян мекунанд ва маълумот ҷамъ меоранд.** (баробар ба ҳамдилӣ)	Кадом муҳит барои хонандагон камистифодашуда ё нороҳат эҳсос мешавад? Дар ин муҳит барои хонандагон чӣ чиз хуб кор намекунад? Шумо ба кадом таҷрибаи омӯзишӣ ноил шудан мехоҳед?
Қадами 2: Тарҳрезӣ	**Хонандагон роҳҳои гуногуни ҳалро тавассути "Ангезиши зеҳн" пешниҳод мекунанд ва дар бораи оне, ки татбиқ кардан мехоҳанд, ба мувофиқа меоянд.** (баробар ба тавлиди ғояҳо)	Онро чӣ тавр беҳтар истифода бурдан мумкин аст, онҳо барои беҳтар кардани таҷрибаи омӯзиш чӣ гуна тағйиротро пешниҳод мекунанд?
Қадами 3: Санҷидан	**Хонандагон дахолатҳои хурдро якҷоя эҷод мекунанд ва самаранокии онро [барои беҳтар кардани он] таҳлил менамоянд.** (баробар ба прототипсозӣ)	Кадом тағйироти хурдро мо метавонем якҷоя санҷем ва аз куҷо медонем, ки он кумак мекунад?

Аз қолаби банақшагирии тафаккури тарроҳӣ, ки дар замима оварда шудааст истифода баред, то раванди ҷалби хонандагонро дар тарҳрезии муҳити таълим харитасозӣ намоед.

Нақшаи тарҳрезии озмоишии бехатар (Банақшагирӣ–Амал–Таҳлил)

Нақшаи тарҳрезии озмоишии бехатар як воситаи сода барои гузаштан аз ғоя ба амал мебошад; он се марҳиларо дар бар мегирад: **БАНАҚШАГИРӢ → АМАЛ → ТАҲЛИЛ**

Таҳлил як қисми ҷудонашавандаи раванд буда, баробари банақшагирӣ ва татбиқ (амал) муҳим аст.

Аз қолаби банақшагирии озмоишии бехатар дар замима истифода баред, то озмоишеро, ки ба мактаби шумо мувофиқ аст, пешниҳод намоед. Шумо инчунин метавонед аз Рӯйхати тағйироти хурд истифода баред.

Супориш	Намуна
Мушкилоти муҳит	Хонандагон дар дарсҳои назариявии илмҳои табиӣ ҳавасмандӣ надоранд.
Дахолати озмоишӣ	Гузаронидани машғулияти лабораторӣ як маротиба дар як ҳафта берун аз синф.
Дастгирии зарурӣ	Тасдиқи ҷадвали дарсӣ аз ҷониби директор барои гузаронидани дарс берун аз синф.
Давомнокӣ	2 ҳафта
Нишондиҳандаи муваффақият	Афзоиши иштироки хонандагон.

БА НАҚШАГИРӢ

- **Муайян кардани имконият** → Кадом муҳитро метавон фаъол ё беҳтар кард?
- **Муайян кардани тағйироти сода** → Кадом тағйироти хурдро месанҷед?
- **Равшан кардани мақсад** → Мақсади омӯзиш ё рафтори мақсадноки шумо чист?
- **Санҷиши иҷозат**→ Оё ба шумо тасдиқи иҷозат лозим аст? Аз кӣ?
- **Рӯйхати захираҳои зарурӣ**→ Оё ба шумо мавод, вақт, кумаки хонандагон ё дастгирии маъмурият лозим аст?
- **Як монеаи эҳтимолӣ ва ҳалли имконпазири онро номбар кунед**. → Оё он ба иҷозат ё захираҳо вобаста аст?
- Ҳадафи озмоиширо дар як сатр нависед. → «Мо [X]-ро дар [фазо] барои дастгирии [Y] месанҷем».

АМАЛ

Муайян кунед:

- Давомнокии санҷиш (масалан, 1–3 ҳафта).
- Рафтори хонандагоне, ки шумо мушоҳида хоҳед кард.
- Чӣ тавр шумо дар вақти воқеӣ ислоҳот ворид мекунед.

ТАҲЛИЛ

- Барои фаҳмидани он ки он кор мекунад, ман ба чӣ чиз назар хоҳам кард?
- Барои гирифтани робитаи мутақобила ман бо кӣ суҳбат карда метавонам?
- Ман омӯзишро чӣ гуна сабт хоҳам кард (акс, шарҳи хонанда, рӯзнома)?

Ҷамъбаст: хулосаҳои асосӣ

- Мушкилоти аз ҷониби хонандагон муайяншуда боиси ҳалли мувофиқтар ва самараноктар мегарданд.
- Муҳити бехатар барои «АНГЕЗИШИ ЗЕҲН» ба саҳмгузории эҷодии ҳамаи хонандагон мусоидат мекунад.
- Прототипсозӣ ва санҷиш маблағгузории назаррасро талаб намекунад — онҳо иҷозат, вақт ва бовариро талаб мекунад.
- Тафаккури тарроҳӣ як воситаи стратегӣ барои банақшагирии ҷалби роҳнамоишавандаи хонандагон мебошад.

Саволҳо барои робитаи мутақобила

Дар бораи мухтаво:

- Чӣ тавр тафаккури тарроҳиро метавон ба шароитҳои гуногуни муассиса ва гурӯҳҳои синнусолӣ мутобиқ кард?
- Боз кадом мушкилоти дигарро шумо метавонед бо татбиқи методологияи Тафаккури тарроҳӣ «ҳал» кунед?

Аз андеша ба амалия:

- Як машғулияти хурди бехатари тарҳрезии якҷояе, ки шумо метавонед ба омӯзгорон пешниҳод кунед, то дар моҳи оянда бо хонандагони худ бисанҷанд, кадом аст?
- Ба ғайр аз синфхонаҳо, кадом муҳитҳоро метавон барои семинари тарҳрезии якҷоя дар мактаби шумо истифода бурд? Оё шумо барои истифодаи чунин фазо иҷозат медодед? Шумо бо кадом мушкилот рӯ ба рӯ мешудед?

Нуқта барои рушди шахсӣ:

- Шумо то чӣ андоза худро дар иҷозат додан ба омӯзгорон барои гузаронидани семинарҳои тарҳрезии якҷоя дар муассиса роҳат ҳис мекунед?
- Ба фикри шумо, омӯзгорони муассисаи шумо то чӣ андоза дар додани соҳибии марҳилаи муайян кардани мушкилот ба хонандагон роҳатанд? Барои он ки онҳо ин корро самаранок анҷом диҳанд, шумо бояд ба онҳо чӣ гуна дастгирӣ расонед?

Замимаи 1

Қолаби нақшаи тарҳрезии озмоишии бехатар (Банақшагирӣ–Амал–Таҳлил)

Чӣ	Чӣ тавр
Мушкилоти муҳит	Хонандагон дар дарсҳои назариявии илмҳои табиӣ ҳавасмандӣ надоранд
Дахолати озмоишӣ	Гузаронидани машғулиятҳои лабораторӣ дар берун як маротиба дар як ҳафта
Дастгирии зарурӣ	Тасдиқи ҷадвали дарс дар берун аз ҷониби директор
Давомнокӣ	2 ҳафта
Нишондиҳандаи муваффақият	Афзоиши иштироки хонандагон

1. БАНАҚШАГИРӢ

Лутфан, аз сатрҳои зерин истифода баред:

Муайян кардани имконият → Кадом муҳитро метавон фаъол ё беҳтар кард?
Муайян кардани тағйироти сода → Кадом дахолати хурдро месанҷед?
Равшан кардани мақсад → Мақсади омӯзиш ё рафтори мақсадноки шумо чист?
Санҷиши иҷозат → Оё ба шумо тасдиқи иҷозат лозим аст? Аз кӣ?
Рӯйхати захираҳои зарурӣ → Оё ба шумо мавод, вақт, кумаки хонандагон ё дастгирии маъмурият лозим аст?
Як монеаи эҳтимолӣ ва ҳалли имконпазири онро номбар кунед → Оё он ба иҷозат ё захираҳо вобаста аст?
Ҳадафи озмоиширо дар як сатр нависед → «Мо [X]-ро дар [муҳит] барои дастгирии [Y] месанҷем».

Оё озмоиши шумо барои дар давоми 2 ҳафта санҷидан мушаххас аст?
Оё директор нияти шуморо ба таври равшан мефаҳмад?
Оё ин озмоиш таъсир мерасонад: [ ] ба як синфхона [ ] ба тамоми муассиса
Оё он талаб мекунад: [ ] захираҳои иловагӣ не [ ] баъзе маводҳо [ ] сармоягузории калон

2. АМАЛ

Лутфан, барои ҳалли масъалаҳои амалиётӣ ҳангоми татбиқ аз сатрҳои зерин истифода баред:

Санҷиш чанд муддат давом мекунад?
Рафтор ва аксуламалҳои хонандагон, ки шумо мушоҳида хоҳед кард, кадомҳоянд?
Шумо дар вақти воқеӣ чӣ гуна дигаргунӣ ворид мекунед?

3. ТАҲЛИЛ

Лутфан, барои андешаронӣ дар бораи чӣ гуна ворид кардани такмилот аз сатрҳои зерин истифода баред:

Барои фаҳмидани он ки он кор мекунад, ман ба чӣ чиз назар хоҳам кард?
Барои гирифтани мулоҳизаҳо ман бо кӣ суҳбат карда метавонам?
Ман омӯзишро чӣ гуна сабт хоҳам кард (акс, шарҳи хонанда, рӯзнома)?

Замимаи 2

Қолаби банақшагирии «Тафаккури тарроҳӣ»– барои иштирокдорони тренинг (омӯзгорон)

Воситаи банақшагирӣ барои омӯзгорон ҷиҳати роҳнамоии машғулияти тарҳрезии якҷоя тахти роҳбарии хонандагон. Омӯзгорон муҳитро худашон тарҳрезӣ намекунанд; омӯзгорон равандро сохторбандӣ мекунанд ва хонандагонро ҳангоми иҷрои он дастгирӣ менамоянд.

Призмаи Тафаккури тарроҳиро татбиқ намоед: Кашф кардан ➔ Тарҳрезӣ кардан ➔ Санҷидан

Қадами 1: Кашф кардан

Хонандагон «мушкилоте»-ро, ки ҳал кардан мехоҳанд, муайян мекунанд ва маълумот ҷамъ меоранд. Хонандагонро ба тарҳрезии якҷояи муҳити таълими худ ҷалб намоед. Хонандагон метавонанд дар гурӯҳҳо кор кунанд. Барои гирифтани андешаҳои онҳо аз саволҳои зерин истифода баред:

- Кадом муҳит барои шумо камистифодашуда ё нороҳат эҳсос мешавад?
- Кадом муҳити синфхона ё муассисаро шумо метавонистед беҳтар созед?
- Дар ин фазо барои шумо чӣ чиз хуб кор намекунад?
- Шумо ба кадом таҷрибаи омӯзишӣ ноил шудан мехоҳед?

Ба ҷамъоварии маълумот дар бораи «мушкилот» аз ҷониби гурӯҳҳо мусоидат намоед. Гурӯҳҳои хонандагон муҳитро мушоҳида карда, истифодаи кунунии онро муҳокима мекунанд. Онҳо метавонанд тавассути гузаронидани сайр/аудити муҳит, аксбардорӣ ҳангоми истифодаи муҳит, кашидани тарҳҳо, гузаронидани мусоҳибаҳои инфиродӣ ё гурӯҳҳои хурд, таҳқиқоти онлайнӣ дар бораи масъала маълумот ҷамъ оваранд. Барои анҷом додани муайянкунии мушкилот ва ҷамъоварии маълумот миқдори муайяни вақт [масалан, як ҳафта] ҷудо кунед. Аз хонандагон хоҳиш кунед, ки хулосаи якҷумлагиро дар бораи пешниҳоди худ ҳамчун изҳороти мушкилот таҳия намоянд:

«Мо [муҳити X]-ро барои ноил шудан ба [Y] тағйир медиҳем/аз нав тарҳрезӣ мекунем/истифода мебарем».

Пас аз он ки гурӯҳҳо «мушкилоте»-ро, ки ҳал кардан мехоҳанд, муайян карда, маълумот ҷамъ оварданд, раванди қабули қарорро пешниҳод кунед: аввал гурӯҳҳо пешниҳодҳои худро муаррифӣ мекунанд, сипас муҳокимаи озод сурат мегирад ва дар охир овоздиҳӣ баргузор мешавад. Барои ин машғулият ҳадди ақал ду соат ҷудо кунед. Омӯзгор муаррифии гурӯҳҳо ва муҳокимаҳоро пас аз ҳар як давр мусоидат мекунад. Гурӯҳҳо метавонанд барои муаррифии худ аз ҳама гуна шакли медиа истифода баранд [масалан, слайдҳои PowerPoint, видео, муаррифии шифоҳӣ бо нишон додани маълумот]. Овоздиҳӣ метавонад тавассути боло бардоштани даст, навиштани 1-3 вариант ё часпондани нуқта ба 3 пешниҳоди дӯстдоштаи худ анҷом дода шавад. Пешниҳоде, ки аксарияти овозҳоро мегирад, ҳамонест, ки хонандагон дар қадами оянда корро бо он идома медиҳанд.

Қадами 2: Тарҳрезӣ кардан

Хонандагон роҳҳои гуногуни ҳалро тавассути «Ангезиши зеҳн» пешниҳод мекунанд ва дар бораи оне, ки татбиқ кардан мехоҳанд, ба мувофиқа меоянд.

Ҳамаи гурӯҳҳо бо ҳамон як «мушкилот», ки дар қадами қаблӣ мувофиқа шуда буд, кор мекунанд. Барои кумак ба раванди фикрронии онҳо аз саволҳои зерин истифода баред:

- [Фазои X]-ро чӣ тавр беҳтар истифода бурдан мумкин аст?
- Барои ноил шудан ба [Y] кадом вариантҳо мавҷуданд?
- Барои беҳтар кардани таҷрибаи омӯзиш шумо чӣ гуна тағйиротро пешниҳод мекунед?

Ба кори гурӯҳӣ барои таҳияи «ҳал»-и мушкилот мусоидат намоед. Ба хонандагон Рӯйхати тағйироти хурдро пешниҳод кунед. Хонандагон бояд худро дар пешниҳоди якчанд «ҳал»-ҳои гуногун ва такмилҳои хурдмиқёс озод ҳис кунанд. Ҳалҳо бояд бо тавсифи кӯтоҳ ё тарҳи зуд ҳамроҳ бошанд. Дар дохили ҳар як гурӯҳ, хонандагон дар бораи беҳтарин ҳалли муҳокимашуда ба мувофиқа меоянд. Ҳалли ниҳоии ҳар як гурӯҳ метавонад маҷмӯи ҳалҳои гуногун ё компонентҳо аз ҳалҳои гуногун бошад.

Раванди қабули қарорро ба монанди қадами қаблӣ мусоидат намоед: аввал гурӯҳҳо «ҳал»-ҳои худро муаррифӣ мекунанд, сипас муҳокимаи кушод сурат мегирад ва дар охир овоздиҳӣ баргузор мешавад. Барои ин машғулият ҳадди ақал ду соат ҷудо кунед. Омӯзгор муаррифии гурӯҳҳо ва муҳокимаҳоро пас аз ҳар як давр мусоидат мекунад. Гурӯҳҳо метавонанд барои муаррифии худ аз ҳама гуна шакли медиа истифода баранд [масалан, слайдҳои PowerPoint, видео, тавсифи ҳал, тарҳ, модели хурди фазо]. Овоздиҳӣ метавонад тавассути боло бардоштани даст, навиштани 1-3 вариант ё часпондани нуқта ба 3 пешниҳоди дӯстдоштаи худ анҷом дода шавад. «Ҳал»-е, ки аксарияти овозҳоро мегирад, ҳамонест, ки хонандагон дар қадами оянда корро бо он идома медиҳанд.

Қадами 3: Санҷидан

Хонандагон дахолатҳои хурдро якҷоя эҷод мекунанд ва самаранокии онро [бо мақсади беҳтар кардани он] таҳлил менамоянд.

Санҷиши тағйироти хурдро дастгирӣ кунед ва якҷоя бо хонандагон натиҷаро таҳлил намоед. Барои эҷоди фазо ва санҷиши он вақт ҷудо кунед [масалан, як ҳафта]. Барои роҳнамоии хонандагон ҳангоми андешаронӣ дар бораи самаранокии муҳити нав ва чӣ гуна ба ниятҳои онҳо мувофиқ будани он, аз саволҳои зерин истифода баред:

- Шумо ва ҳамсинфонатон бо [муҳити X]-и нав чӣ гуна ҳамкорӣ мекунед?
- Рафтори ҳамсинфони шумо дар ин муҳит чӣ гуна аст?
- Ин тағйирот таҷрибаи омӯзишро чӣ гуна беҳтар кард? Оё шумо метавонед онро чен кунед?
- Шумо аз куҷо медонед, ки санҷиш муваффақ аст?
- Оё шумо ягон мушкилоти амалиро мушоҳида карда метавонед?
- Пас аз як ҳафта шумо [муҳити X]-ро чӣ гуна беҳтар карда метавонед?

Мақсади ниҳоии ин раванди Кашф кардан – Тарҳрезӣ кардан – Санҷидан ин пешниҳоди тағйироти эҳтимолӣ ба «озмоиш» ва якҷоя татбиқ намудани онҳо мебошад.

Қолаби банақшагирии Тафаккури тарроҳӣ – барои хонандагон

Призмаи Тафаккури тарроҳиро татбиқ намоед: Кашф кардан ➔ Тарҳрезӣ кардан ➔ Санҷидан

Қадами 1: Кашф кардан

Хонандагон «мушкилоте»-ро, ки ҳал кардан мехоҳанд, муайян мекунанд ва маълумот ҷамъ меоранд.

Фазо Кадом муҳит барои шумо камистифодашуда ё нороҳат эҳсос мешавад? Кадом муҳити синфхона ё муассисаро шумо метавонистед беҳтар созед?
Мушкилот Дар ин муҳит барои шумо чӣ чиз хуб кор намекунад?
Иқтидор Шумо ба кадом таҷрибаи омӯзишӣ ноил шудан мехоҳед?
Маълумот (масалан, мушоҳида, аксҳо, тарҳҳо, мусоҳибаҳои инфиродӣ ва гурӯҳӣ, шарҳи хонанда, рӯзнома, таҳқиқоти онлайнӣ)
Изҳороти мушкилот Барои эҷоди изҳороти мушкилоти худ қолаби зеринро истифода баред: «Мо [муҳити X]-ро барои ноил шудан ба [Y] тағйир медиҳем/аз нав тарҳрезӣ мекунем/истифода мебарем».

Қадами 2: Тарҳрезӣ кардан

Хонандагон роҳҳои гуногуни ҳалро тавассути «Ангезиши зеҳн» пешниҳод мекунанд ва дар бораи оне, ки татбиқ кардан мехоҳанд, ба мувофиқа меоянд.
Барои илҳом аз Рӯйхати тағйироти хурд истифода баред.

Роҳи ҳал
[Фазои X]-ро чӣ тавр беҳтар истифода бурдан мумкин аст? Барои ноил шудан ба [Y] кадом вариантҳо мавҷуданд? Барои беҳтар кардани таҷрибаи омӯзиш шумо чӣ гуна тағйиротро пешниҳод мекунед?

Муаррифии кӯтоҳ
(масалан, тавсифи кӯтоҳи ҳал, тарҳи дахолат, модели хурди муҳит, слайдҳои PowerPoint, видео ва ғ.)

Қадами 3: Санҷидан
Хонандагон тағйироти хурдро якҷоя эҷод мекунанд ва самаранокии онро [бо мақсади беҳтар кардани он] таҳлил менамоянд.

Мушоҳидаи истифода
Шумо ва ҳамсинфонатон бо [муҳити X]-и нав чӣ гуна ҳамкорӣ мекунед? Ин тағйирот таҷрибаи омӯзишро чӣ гуна беҳтар кард? Оё шумо метавонед инро чен кунед? Шумо аз куҷо медонед, ки санҷиш муваффақ аст?

Пешниҳоди такмилот
Оё шумо ягон мушкилоти амалиро мушоҳида карда метавонед? Пас аз як ё ду ҳафта шумо [муҳити X]-ро чӣ гуна беҳтар карда метавонед?

Адабиёт ва сарчашмаҳо

1. Андрей Теслинов, Ирина Протасова — *Образование по-взрослому. Дух андрагогики развития*. Издательство: Юрайт, Москва, 2020. О подходах к обучению взрослых и созданию развивающей среды.

2. Брюс Мао и др. *Третий учитель: 79 способов изменить обучение через дизайн*. Cannon Design, VS Furniture, Bruce Mau Design, 2010, Торонто.

3. Джули Дирксен — *Искусство обучать. Как сделать любое обучение нескучным и эффективным*. Издательство: Манн, Иванов и Фербер, Москва, 2022. Практическое руководство по созданию увлекательного учебного процесса.

4. Дэйв Берджес — *Обучение как приключение*. Издательство: Питер, Санкт-Петербург, 2021. Мотивация и креативный подход к преподаванию.

5. Леврик М., Линк П., Лейфер Л. *Design Thinking. Методология проектного мышления*. Альпина Паблишер, 2023, Москва.

6. Майкл Аллен — *E-learning: Как сделать электронное обучение понятным, качественным и доступным*. Издательство: Альпина Паблишер, Москва, 2024. Руководство по созданию эффективных онлайн-курсов.

7. Майкл Леврик, Патрик Линк, Ларри Лейфер — *Design Thinking. Методология проектного мышления*. Издательство: Альпина Паблишер, Москва, 2023. Подробное изложение методологии дизайн-мышления для решения образовательных задач.

8. Мэттью Мердок, Трейон Мюллер — *Взрыв обучения. Девять правил эффективного виртуального класса*. Издательство: Эксмо, Москва, 2023. Советы по организации интерактивного и продуктивного дистанционного обучения.

9. ЮНИСЕФ Таджикистан. *Анализ состояния образовательной среды в сельских школах*. ЮНИСЕФ, 2022, Душанбе.

10. UNESCO. *Создание эффективной образовательной среды: рекомендации для стран СНГ*. ЮНЕСКО, 2019, Москва.